

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi havilap

2018. október – XVII. évfolyam 10. szám

Ára: 560 Ft

*Nincs lágyabb, mint a víz,
mégis a köveket kivájjá:
nincs külön nála.*

Lao-ce: Az út és erény könyve,
részlet

Amerika
álarc nélkül

2

Csapó Endre jegyzete

Önkéntes
néprajzi gyűjtők

4

Vasvári Zoltán beszámolója

1956 tanyán

7

Katona Katalin
díjnyertes pályamunkája

Sorskérdéseink
a vers tükrében

22

Alföldy Jenő
Döbrentei Kornél kötetéről

Megéledő
konzervatív
hagyomány

25

Péntek Imre
L. Simon László kötetéről

A vad

29

Andrzej Stasiuk novellája

Megcsapoltuk...

30

Sarusi Mihály karcolata

Kik érted haltak
Horkay István poszttere

KIK ÉRTED HALTAK ...

BALAZS FERENC (1933. 05. 20.–1957. 04. 10.) - ÉLT 24 ÉVET
BALOGH LÁSZLÓ (1925. 06. 09.–1958. 04. 22.) - ÉLT 33 ÉVET
BEKESI BÉLA (1926. 11. 03.–1958. 04. 22.) - ÉLT 32 ÉVET
BENCSIK JÓZSEF (1932. 04. 05.–1957. 04. 08.) - ÉLT 25 ÉVET
BOSNYÁK GÁBOR (1930. 06. 04.–1958. 04. 24.) - ÉLT 28 ÉVET
CSASZÁR JÓZSEF III. (1929. 09. 29.–1957. 04. 12.) - ÉLT 28 ÉVET
FEJES JÓZSEF TIBOR (1934. 03. 05.–1959. 04. 09.) - ÉLT 25 ÉVET
GÁBOR JÓZSEF (1930. 08. 23.–1958. 04. 22.) - ÉLT 28 ÉVET
HÁJÓSI FERENC (1933. 08. 18.–1957. 04. 12.) - ÉLT 24 ÉVET
KÁROTI FERENC (1900. 05. 01.–1957. 04. 27.) - ÉLT 57 ÉVET
KÖRÖSI FERENC (1917. 03. 18.–1957. 04. 18.) - ÉLT 40 ÉVET
KÖRÖSI FERENC (1930. 07. 10.–1959. 04. 09.) - ÉLT 29 ÉVET
NAGY FERENC (1934. 06. 21.–1959. 04. 23.) - ÉLT 25 ÉVET
OLAH MIKLÓS (1935. 06. 01.–1957. 04. 12.) - ÉLT 22 ÉVET
PECH GEZÁ (1930. 07. 10.–1959. 04. 09.) - ÉLT 29 ÉVET
PÓLYA FERENC (1930. 07. 10.–1959. 04. 09.) - ÉLT 29 ÉVET
PÓPA (PA) FERENC (1930. 07. 10.–1959. 04. 09.) - ÉLT 29 ÉVET
SCHIFF FERENC (1930. 07. 10.–1959. 04. 09.) - ÉLT 29 ÉVET
SOMLAI FERENC (1930. 07. 10.–1959. 04. 09.) - ÉLT 29 ÉVET
SZILÁGYI FERENC (1930. 07. 10.–1959. 04. 09.) - ÉLT 29 ÉVET

CSAPÓ ENDRE

Amerika álarc nélkül

Néhány jellemző idézetet közlünk, amelyek a szomorú tény mellett – hogy Amerika külpolitikája nemzetellenes és szovjetbarát – azt is megmutatják, hogy a politika manipulált köreiben is akadnak férfiak, akik meglátják és kimondják az igazságot. Bővebb magyarázat ezekhez nem szükséges:

„1956 novemberében az Egyesült Nemzetek termei visszhangoztak az Egyesült Államok delegátusának Henry Cabot Lodge beszédeitől, aki a magyar hazafiaknak a felháborodás ékesszólását nyújtotta fizikai segítség helyett, amiért pedig már olyan kétségbeesetten könyörögtek. Így szólott Lodge öt órával azután, hogy a Szovjet Budapestet megtámadta: »...ha volt valaha olyan idő, hogy az Egyesült Nemzetek élet és halál kérdésévé válhattak egy egész nemzetnek; ez az az idő.« Magyarország meghalt, mert az egyetlen hatalom, amely megmenthetné volna, az Egyesült Államok azt választotta, hogy haljon meg – azt színlelve, hogy felmentést nyerünk felelősségünk alól, ha olyan szervezetre hárítjuk a tennivalót, mely képtelen ellátni azt.» (Frank J. Johnson: No Substitute For Victory, 1962, page 148.)

...a politika manipulált köreiben
is akadnak férfiak, akik meglátják
és kimondják az igazságot.

Representative Michael A. Feighan hozta nyilvánosságra a nevezetes Titó-táviratot (Congressional Record, Aug. 31, 1960. page 17407):

„Bizonyára emlékeznek rá, hogy 1956. október 23-án forradalom tört ki Magyarországon, és október 28-ig a magyar hazafiak lerázták az országról az orosz elnyomókat. Egy forradalmi rezsim vette kezébe a vezetést, és öt napon át politikai úr volt. Ezek után a State Department – állítólagosan aggódva, hogy a kommunista diktátornak, Titónak a finom érzései sérelmet szenvednek – a következő táviratot küldte neki, külpolitikai szándékaink feltárása érdekében 1956. november 2-án, pénteken délután: »Az Egyesült Államok kormánya nem tekint kedvező szándékkal olyan kormányokra a Szovjetunió határai mentén, amelyek barátságatlanok a Szovjetunió iránt.« Nem véletlenül és nem meggondolatlanul özönlötte el az imperialista orosz haderő Magyarországot 1956. november 4-én hajnali 4 órakor. A Titónak küldött távirati üzenet jeladás volt a támadásra az oroszok részére, mert bármelyik amerikai iskolásfiú tudja, hogy Titó Moszkvának a trójai lova. Nem telt 48 órába, hogy ez az áruló jeladás Titó közvetítésével feletteseihez jutott a Kremlbe.»

„A magyar szabadságharcosok kétségbeesetten kérték a segítséget tőlünk, amit a Szabad Európa Rádió útján tett ígérek alapján véltek megkapni. Franco felajánlotta, hogy fegyvereket küld, feltéve, ha Adenauer megengedi, hogy a spanyol gépek visszafelé menet leszálljanak német területen üzemanyagot felvenni. Adenauer beleegyezett.

A mi külügyi hivatalunk szokatlan sietséggel azonnal munkába állt, hogy megakadályozza ezt a tervet. Eisenhower személyes elnöki presztízsével fejtett ki megfelelő nyomást Francora és Adenauerre, ami által elérte, hogy a magyar hazafiak nem kaphatták meg a Franco által rendelkezésre adott fegyvereket.» (Robert Welch: The Politician.)

Congressman Francis E. Walter, az amerikai bevándorlás-ügyek legrészletesebb ismerője egy rádióvita alkalmával, amit Senator Jacob K. Javits-csal folytatott, az alábbi kijelentést tette: „A magyar menekültek közül, akiket az USA befogadott, az első 6200 mind kommunista volt, köztük a titkosrendőrség ügynökei. Az US Refugee Relief Administration 6200 vízaszámot igényelt »igazi menekültek« részére, amit mind a magyar kommunisták részére adott ki, ami által ezek jogot kaptak országunkban.»

Az 1956-os magyarországi enyhüléssel és „forradalommal” kapcsolatos nyugati politikai megnyilatkozásokat ismerjük: bátorító és támogató volt mindaddig, amíg az események nem kívántak helytállást és támogatást. A fordulóponthoz dátumát nehéz meghatározni, mert a változást nem merev elutasítás jellemzi, hanem körmönfont mellébeszélés. A jugoszláv és kínai viselkedés evvel szemben határozottan rávilágít az okra, amely e két kommunista kormányzat támogató magatartását ellenségesé tette a magyar forradalommal szemben. Ez az ok a varsói szerződés felmondása és Magyarország függetlenségének kinyilvánítása volt a Nagy Imre-kormány által novem-

ber 1-jén. A legkörültekintőbb keresgéssel sem találhatunk a nyugati pálfordulásra más okot mint ezt, holott minden valószínűség szerint a Nagy Imre-kormány tagjainak ez az elhatározása az a „kétséget kizáró jeladás” akart lenni a „nemzeti önállóság kivívására”, amit Eisenhower és Dulles annyiszor említett az amerikai segítség feltételeként. Az október 23. és a Titónak küldött távirat napja, november 2. között oly rövid az idő, hogy az amerikai fordulatra más esemény nem adhatta okot. Szolgáljon késői igazolásul Willy Brandt volt nyugatnémet kancellár *Találkozások és benyomások* című könyvének megállapítása: „Több ízben is tárgyaltam az amerikai, angol és francia vezetőkkel, és ezekből a tárgyalásokból vontam le azt a következtetést, hogy a jaltai egyezményt – amely Európát két részre, egy nyugati és egy keleti befolyás alatt álló zónára osztotta – a Nyugat véglegesnek tekinti.” Hozzátehetjük: a jaltai egyezményt – amelyet akkor még Európán kívüli hatalmak (Churchill–Sztalin–Roosevelt) hoztak létre – Helsinkiben, az elmúlt évben a két „befolyás alatt álló zóna” összes gauleitereivel aláírtak és nemzetközi alapszerződéssé tették. Aligha lehet kétségünk aziránt, hogy Nagy Imre ez ellen a titkos megállapodás ellen vétett.

Talán kézenfekvő kapcsolatba hozni a Titó-táviratot Hruscsov jugoszláviai tartózkodásával. A horvátországi *Vjesnik* nevű napilap ez év április 26-i számában egy Belgrádban megjelent könyvet ismertet (Titó nemet mondott a sztalinizmusnak), amelyből megtudjuk, hogy az orosz diktátor 1956. november 2-án Jugoszláviába érkezett Titóhoz, a magyarországi események megbeszélésére. A könyv állítása szerint az adriai-tengeri Brioni-szigeten, Titó kéjlikében – ahol Kelet és Nyugat titkos találkára járó diplomatái egymásnak adják a kilincset – Hruscsov „legújabb magyarországi értesülései alapján tájékoztatta Titót, hogy Magyarország az események ellenforradalmára fej-

lődtek, amit egyikük sem engedhet meg. ...Egyetértettek abban, hogy a szovjetnek katonailag kell beavatkozni, s a beavatkozás utánra Hruscsov elfogadta Titó ajánlatát az új kormány megalakítására”. (Titó Kádár Jánost jelölte megfelelőnek.) Nem lehet kétségünk aziránt, hogy az amerikai távirat jókor és jó helyre érkezett.

Kínába, nem hiába messzebb van, lassabban megy a drót. A kínai kormány nyilatkozatot tett közzé november 1-jén a két nappal előbbi szovjet deklarációval kapcsolatban, amely a szovjet hadsereg Budapestről való kivonását indokolta meg (többek között): „A Kínai Népköztársaság kormánya megállapítja, hogy Lengyelország és Magyarország népe a jelenleg folyó eseményekben azt követelik, hogy a demokrácia, a függetlenség és egyenlőség megerősítést nyerjen és a nép anyagi életszínvonala a termelés mértékével emelkedjen. Ezek a követelések teljes mértékben helyénvalóak.” Erre alapította a budapesti *Irodalmi Újságban* elhelyezett nyilatkozatát az Írószövetség, hogy Nyugat és Kelet egyaránt ve-lünk van.

De négy napra rá már Pekingben is másképpen nézett ki a „magyar nép jogos követelése”: a november 4-én a magyar főváros ellen intézett hajnali tömegmészárló tanktámadást követő napon, november 5-én már Peking is a jaltai vonalon áll. A kínai központi pártlap első cikkében a magyar szabadságharcosokat fasisztáknak bélyegzi, továbbra is dicsőítve a magyar népet, de most már – dialektikusan – azért, hogy lerázta a fasiszta uralmat magáról. (Mármint a szovjet tankokkal.) December 29-én egy kínai kormánynyilatkozat már őszintébb, már nem a népről beszél: „Mi, kínai kommunisták nagy meglepéssel látjuk, hogy Lengyelország és Magyarország kommunista pártjai erős kézzel szüntetik meg a gonosz elemek működését, melyek szovjetellenes rágalmakat koholnak, és nemzeti ellentéteket kavarnak fel testvéri országokkal szemben.”

Szűk Balázs

Nem lehattunk boldogok

Nem lehattunk boldogok:
Legyőztek az oroszok.

Márciustól harcban állsz.
Októberben szalutálsz.

Puskagolyók repültek,
Halálunkká szépültek.

Háznak hulltak könnyei,
Sírtak piros sebei.

Mint madarak kék égen,
Szabadon folyt ki vérem.

Ez nekünk egy újabb gyász,
Istentől egy szép fohász.

Czipott György

Félúton, mindig

mögöttem sínfényű távol
előttem botlasztó közel
s ki tud mindent magáról
menthetlen messze téved el

fölöttem angyaljárta ég
alattam éjnyi kárhozat
mérhetlen minden hozadék
ha rejt mosdatlan átkokat

benn csodát veszejt varázslat
árnyékként ragaszt magamhoz
szoltárokat és imákat

s rendbe szigorít odakinn
valóság morzsáért motoz
éhen múlt ócskaságain

VASVÁRI ZOLTÁN

Önkéntes néprajzi gyűjtők

pályamunkái az 1956-os forradalomról

Az amatőr néprajzi gyűjtőpályázatoknak nagy hagyománya van hazánkban. Az önkéntes néprajzi gyűjtők számára évtizedeken keresztül a Néprajzi Múzeum szervezte a pályázatokot. A munkát a múzeum Ethnológiai Adattára koordinálta, és a propagandában, a szervezésben, a pályázók szakmai segítségével komoly feladatot vállaltak a megyei múzeumigazgatóságok néprajzos szakemberei.

Sajnos 2010 után ez a rendszer szinte teljesen ellehetetlenült, a vidéki múzeumok nagy része az önkormányzatokhoz került, súlyos anyagi nehézségekkel küzdött, és számos szakember vesztette el az állását. Ez is magyarázta, hogy a Néprajzi Múzeum 2010-ben hirdette meg az utolsó önkéntes gyűjtői pályázatot.

Három esztendei szünetelés után, 2012-ben a Néprajzi Társaság akkor még Önkéntes Gyűjtő Szakosztálya (ma Néprajzi Gyűjtő Szakosztály) vállalta fel a feladatot, hogy megújítva továbbvigye a nemes hagyományt. Ma már a VI. kiírásánál tart az akkor (újra)indult Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat.

Jelen tanulmányban a 60. évforduló tiszteletére 2016-ban meghirdetett, kiemelt kategória témakörére – 1956 emlékezete – beérkezett pályaműveket mutatom be, azokat elemzem, és tanulságaikra szeretném ráirányítani a figyelmet.

Az V. kiírásra három kategóriában (kiemelt kategória: 1956 emlékezete, *Emlékezzünk!*, *Szabadon választott néprajzi téma*) összesen 48 pályázó jelentkezett, 43 pályamű érkezett be. Ebből 7 készült a *Kiemelt kategóriában 1956 emlékezetéről*. Még két jelentkező jelezte, hogy indulna ebben a kategóriában, végül nem készült el pályaművével.

A beérkezett pályaművekben szemléletesen jelennek meg azok a különféle „hangok”, amelyek révén a visszaemlékezők elbeszélik saját szubjektív élményeiket, azaz ahogyan saját történetük megörökítőiként lépnek fel, és dokumentálják az életüket a számukra meghatározóan fontos, kritikus történelmi körülmények közepette.

Arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy ezeknek és más hasonló visszaemlékezéseknek, naplónak a rögzítésével és tanulmányozásával miképpen lehetséges az egyéni, töredékes történetek – férfiaké és nőké egyaránt – rekonstruálása, milyen volt a mindennapi élet a kritikus történelmi esemény idején a visszaemlékezők, szerzők mikrotörténelmi perspektívájából nézve, akik nem tudhatták, hogy az őket körülvevő események hogyan végződnek majd; ahogyan ezek a történetek segíthetnek abban is, hogy olyan megvilágításba helyezzék a szerzők hétköznapi személyes élményeit, amire a hivatalos történelmi dokumentumok nem lennének képesek.

Előjáróban érdemes röviden áttekintetni azokat a szakmai vitákat, amiket történészek arról folytattak, hogy az élettörténet-írás különféle formái mennyiben tekinthetők legitim történelmi forrásoknak, illetve a néprajzosok, folkloristák miképpen tudják hasznosítani ezeket és más, *oral history*-típusú visszaemlékezéseket. Részletekbe nem belemenve hivatkozom Jeremy D. Popkins véleményére, aki szerint ugyan a történetírás (*history*) és az élettörténetírás (*life writing*) egyaránt azzal az igénnyel lépnek fel, hogy ők igaz történeteket mesélnek a múltról – miközben a történészek hagyományosan visszautasítják az egyes szám első személyben írott elbeszéléseket, mondván, azok szubjektívek és ezért megbízhatatlanok –, mégis, érdemes a két diskurzust úgy tekinteni, mint amelyek két különböző, egymást kiegészítő módjai a múlt elbeszélésének és megőrzésének. Éppen azért, mivel miközben nagy mennyiségű történelmi dokumentáció készült arról, hogy mi történt, de kevés arról, hogy 1956 áldozatai, átéltői, résztvevői vagy csak az események tétlen szemlélői és/vagy elszenvedői mit tapasztaltak meg, az élettörténet-írás érdeklődésre tarthat számot. Ezek feltárásában, összegyűjtésében pedig komoly szerepet kaphatnak néprajzos, folklorista szakemberek és önkéntes gyűjtők egyaránt, akár már leírt visszaemlékezések közreadásával vagy interjúk készítésével.

A beérkezett pályaművek bírálatakor, tanulmányozásakor bennünket elsősorban nem az érdekelt az 1956-os visszaemlékezésekben, mert új tények felfedezését vártuk tőlük – bár egy-egy, eldugottabb kis faluból vagy tanyáról gyűjtött anyagból elkerülhetetlenül előkerül(het)nek fontos új tények is –, hanem inkább a visszaemlékezők belső életének a dokumentálására, annak mikéntjére figyeltünk. Más szóval, az 1956-os visszaemlékezések egyes szám első személyű nézőpontja lehetővé teszi számunkra, hogy valamennyi betekintést kapjunk a visszaemlékezők tudatos, vagy a tudattalanba szorított és az interjúk során felszínre hozott élményeinek – a mentalitásuknak, attitűdjüknek – a körébe, azaz az ítéleteik, észleléseik és érzelmeik körébe, és ez így hozzásegíthet minket ahhoz, hogy jobban megértsük az emberi tapasztalatokat és emberi indítékokat egy történelmi esemény egyéni, személyes sorstragédiákat is indukáló, meghatározó idején.

A visszaemlékezéseket azért érdemes különös figyelemmel tanulmányoznunk, mert belőlük máshonnan, hivatalos írott, levéltári forrásokból szinte megismerhetetlen információkhoz juthatunk a visszaemlékezők mindennapi személyes életéről, kapcsolatrendszeréről, konfliktusairól, féltéseiről és örömeiről, a korról és a konkrét történelmi eseményről.

Más részről a visszaemlékezések megszületését – az interjúalanyok általi elmondását és a gyűjtők tevékenységét egyaránt – terapeutikus eszköznek is tekinthetjük, a lélek sebeinek gyógyító eszközének. A visszaemlékezések elmondása, papírra vetése vagy a naplóirás önmagában is szolgálhat, és gyakran szolgál is a készítője számára egyfajta megnyugvasként, túlélési mechanizmusként, mint azt jól példázzák a pályázatra beérkezett írások is.

A beérkezett visszaemlékezések 1956 sorsfordító napjainak mindennapi életébe engednek bepillantást, eseményeinek legszemélyesebb és legközvetlenebb dokumentációját nyújtják. A visszaemlékezők még a legszörnyűbb eseményekre is teljesen egyedi szemszögből látnak rá, egyúttal egy zárt(abb) kisközösség többé-kevésbé kikristályosodott, általánosan elfogadott véleményét közvetítik úgy, hogy saját és kisközösségük hétköznapi életének kereteibe illesztik, feltárva a valóságról alkotott, gyakran idealisztikus és naiv elképzeléseiket, de ugyanígy nyújthatnak információkat az őket körbevevő társadalmi struktúrákról és társas viszonyokról is. Sokszor éppen az egyének személyes élettörténeteit átjáró erős hétköznapiaság az – ahogyan a tragikus történelmi események lassan kibontakoznak körülöttük, és később, akár évek, évtizedek múltán visszaemlékeznek, reflektálnak azokra –, ami jelentéstelivé teszi ezeket a visszaemlékezéseket, amelyeket néprajzosok és önkéntes gyűjtők tárnak fel és adnak közre,

nem pedig egy a történészek által később feljegyzett, felülről lefelé tekintő (*top-down*) összefoglaló.

Az 1956-os visszaemlékezéseket olvasva (néhányat pályázó gyűjtőink jóvoltából hang- és videofelvételről meg is hallgathatunk, nézhetünk (Juga Péter, Péter Gábor, Robotka Adrián CD-je: Azok a boldog szép napok – '56 – nem feledünk, Interjú Juga Lajossal)), egy részüket maguk a visszaemlékezők vetették papírra, (Gaál Károlyné: Az emberi méltóság forradalma – Bibó István, Koncz Árpád: Emlékeim 1956-ról és az azt megelőző időkből, valamint a forradalom utáni évekről, Az összes, bemutatott pályamű tanulmányozható a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archivumában.) más részük hosszabb írott vagy elbeszélte anyagból tudatos szerkesztői beavatkozás során vált rövid írásos elbeszéléssé, (Katona Katalin: 1956 tanyán) fennmaradó részük pedig szóbeli elbeszélés szöveghű, lejegyzett változata, (G. Fabulya Éva: Egy kiskatona emlékei 1956-ról, illetve L. Badacsonyi Márta: A gyerekek csak játszanak, játszanak... Mende 1956-ban gyermekkori emlékeken keresztül és Szabó Ferencné: 1956-ra emlékeznek Bodroghalomban c. pályaművének interjúrészletei.) rögtön felvetődik a kérdés, mennyiben van dolgunk folklór realizmussal, *oral history*-típusú szöveggel, illetve a mondaképződés útján megindult anyaggal.

A beérkezett visszaemlékezések 1956 sorsfordító napjainak mindennapi életébe engednek bepillantást...

Az világosan látszik, hogy az elbeszélések lejegyzése, a gyűjtőnek való elmondása és a történelmi események közti időbeli távolság miatt sosem olvashatjuk ezeket az alkotásokat objektív történelmi híradásoknak. Bennük mindig tetten érhető az elbeszélő szubjektuma, egyénisége és természetesen sajátos világlátásából, életfilozófiájából, sorsából levezethető értékelése, véleménye az átélt eseményekkel kapcsolatban.

Ugyanakkor azt is pregnánsan tapasztaljuk, hogy 1956 sorsfordító napjainak azonos kisközösségben megélt, elszenvedett történései közös témák hasonló formákban, toposzokban és poétikai- és stíluseszközökkel való megformálását kényszerítik ki. Egyetemet végzett, nagy műveltségű értelmiségi, városi tisztviselő, munkásember és paraszti környezetben élő idősebb, fiatalabb visszaemlékező hasonló eseményekről, érzésekről, vágyakról és félelmekről számol be 1956 októberének, novemberének tragikus és katartikus napjaiból. A különbségek inkább a megfogalmazás nyelvi pontosságában jelentkeznek. Érdekes, de talán nem magyarázhatatlan módon sokszor a kevés iskolát végzett paraszti és munkás elbeszélők képesek érzelmileg megragadó módon előadni történetüket. Az iskolázott visszaemlékezők adatokkal, tényekkel próbálják elbeszélésük hitelét, egyben meggyőző erejét megerősíteni.

Saját magáról, szűkebb környezetéről, „kisvilágáról” senki sem képes teljesen objektívan beszélni, az eltelt évtizedek alatt a talán kevésbé lényeges emlékek közül több elhalványulhatott, az emlékezet rostájából sok minden kihullhatott. Mégis azt kell mondanunk, ezek a visszaemlékezések semmihez sem hasonlítható fénysugarat képesek vetni a XX. század közepe egyik legtragikusabb, egyben felemelő évére, 1956 sorsfordító napjaira. A néprajzos, a gyűjtő feladata éppen az, hogy az egyéni életsorsokban fel tudja ismerni és meg tudja ragadni a tipikus.

Balajthy Ferenc Lehetetlen soha van

*Nem mindig lehet megtenni,
amit kell,
de mindig meg kell tenni,
amit lehet.*

Bethlen Gábor

Babonázottan száll alá, és köszönt is,
A szürkeségtől gömbölyödő alkony.
Karnyújtásnyira van a krisztustövis,
S megtelepedik a fény újhalott arcon.

Meg kell próbálni minden lehetetlent,-
Mert vannak megismételhetetlen utak.
Nem közömbös az, ami vezérel bent,
Messzi távolra vagy közelre mutat!

Mindig van olyan, mit tenni kell, akár
Lehet, akár ha nem is lehet, legfeljebb
Bukunk –, de kísértettük a lehetetlent!

Jött már ránk orosz, német, török, tatár.
Ki, mit lehetett, tett ellenük, az csoda,
S így nem hagyta ebekre a hazát soha!

A visszaemlékezéseket elemezve tetten érhetjük a személyes élmények folklórrá formálódásának lépcsőfokait, folyamatát, az egyes kérdésekről a közösségi normává váló vélemények, állásfoglalások megszületését, a szorongató, tragikus élethelyzetekben a túlélési stratégiák kialakulását, az élmények elfojtásának és ébrentartásának egyidejű „korparancsként” létező alternatíváihoz való alkalmazkodást, tehát a sajátos egyéni és kisközösségi attitűdöket és mentalitásokat.

Befejezőképpen néhány történelmi, néprajzi és folklorisztikai alapkérdés számbavételével tekintem át a most bemutatott pályamunkákat. Elsőként a történelem, történelmek és a narrativitás problémakörét vizsgálom.

Hayden White ismert álláspontja szerint: *„A narratíva természetéről beszélni annyit jelent, mint vizsgálódásunk tárgyává tenni a kultúra egészét, sőt, mondhatnánk, az egész emberiség természetét.”* Az alapkérdés tehát az: egy személy vagy egy közösség történelmi tapasztalatai, tudása miként formálható ELMONDÁSSÁ, NARRATÍVÁVÁ. Ebből a szempontból példaértékű L. Badacsonyi Márta pályamunkája, de igen tanulságosak, más és más megközelítésben a további pályaművek is.

Fontos azt is vizsgálnunk, hogy a bemutatott pályaművek miként használják a folklórban és a történelemben elbeszélte múlt rögzítésének lehetőségeit. Ezt a módszert legtudatosabban és eredményesen Szabó Ferencné alkalmazta, aki gazdag írott, levéltári és egyéb okmányanyaggal szembesítette az általa készített interjúkban megjelenő visszaemlékezéseket.

Koncz Árpád visszaemlékezése és G. Fabulya Éva interjúja viszont a tisztán a folklórban elbeszélte történelem folklorisztikai „igazságára” nyújt kiváló példát. Gyáni Gábor meggyőzően értekezik arról, hogy mi a viszony történelmi tudat és folklór (mítosz, monda, legenda, igaz történet) között. Azt vizsgálja, hogy kimerülhet-e a múlt iránti érdeklődés, az igazság birtokbavétele csupán a „*megtörtént dolgok pontos, pártatlan, kritikai felkutatása*” révén. Idézi White-ot: *„...a szakszerű történetírás képtelen tiszteletre méltó módon kivenni a részét a fő politikai,*

etikai és ideológiai kérdések megvitatásából, melyek a vallástól és metafizikától egyaránt megfosztott társadalmat foglalkoztatják, és amely nem támaszkodhat alapként többre a »történelemnél« a ma kérdéseinek a megismerés által alátámasztott megítélése során.” Gyáni leszögezi, hogy a múlt elbeszélésének négy módja lehetséges:

- az időtlen mítoszban;
- a történelmi időre utaló, de meghatározatlan idejű folklórban (népmesében);
- a diakronikus és megszakítatlan szekvencia szerint előrehaladó annalesben és
- a lineáris kronológiát epochálisan (korszakonként) tagoló történetírásban.

A bemutatott pályaművek arról tanúskodnak, hogy 1956 elbeszélése kapcsán elindult bizonyos fokú folklorizálódás, sőt, a mítoszeremtés motívumai is megjelennek, lásd Koncz Árpád visszaemlékezését és G. Fabulya Éva interjút, de főképpen az anyaghoz intellektuálisan közelítő szerzők (Gaál Károlyné, L. Badacsonyi Márta, Szabó Ferencné) *oral history*-típusú munkái erősen támaszkodnak a diakronikus és megszakítatlan szekvencia szerint előrehaladó annalesben és a lineáris kronológiát epochálisan (korszakonként) tagoló történetírásban kialakított módszerekre.

Itt kell felvetnünk a „folklorista kérdése” problematikát egy konkrét történelmi esemény néprajzi, folklorisztikai vizsgálata kapcsán.

A történész feladata ugyanis objektív források, írásos, levéltári dokumentumok és az *oral history*-típusú elbeszélések alapján releváns leírást adni egy adott történelmi eseményről.

A folkloristát viszont az érdekli, hogy egy személy és/vagy közösség miként vélekedik, viszonyul egy adott történelmi eseményhez. A folklórként megjelenő történelmi tudat nem feltétlenül járul hozzá az objektív, releváns történelmi tudáshoz – de nem is feltétlen feladata. E szempontból összes, bemutatott pályaművünk igen tanulságos.

Végül vegyük számba, hogy a bemutatott pályaművek mivel és milyen mélységben járultak hozzá 1956 folklórájának, társadalomnéprajzájának pontosabb megismeréséhez.

Ma még kevés néprajzi gyűjtéssel, feldolgozással rendelkezünk 1956-ról. Így különös jelentőségű volt a Tradíció Pályázat kiírása a 60. évforduló alkalmából, és a beérkezett hét pályamű.

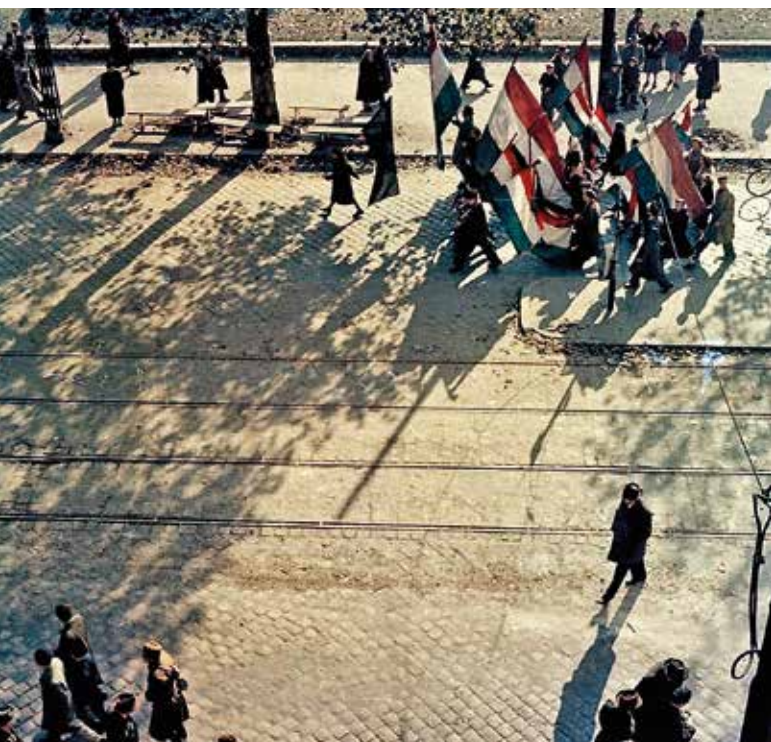
Néhány felmerülő alapkérdés, amelyre használható választ kaptunk a pályaművekből.

Vizsgálható-e az 1956-os eseményekre vonatkozó elbeszélés folklór szempontból? Az egyértelmű válasz: igen.

Van-e jogunk az emlékmondást, az íratlan visszaemlékezést, élménybeszélést folklór műfajként, memoratként tekinteni, vagyis az elmondótól, a történelemtől függetlenül nézni? Súlyos dilemma! Valószínűleg még nem (minden esetben).

Mit tudunk, mit lehet gyűjteni? Jelenleg még (60. évforduló) első kézből, élő tanúktól, visszaemlékezőktől (75–90 életév között) gyűjthetünk. Írásos anyagok is léteznek (naplók, írásos visszaemlékezések, röplapok, személyi anyagok, káderlapok, igazolványok, felhívások stb.). Több pályázónk hasznosította ezeket. Korabeli fotóanyag is fellelhető. Ezek felhasználásával viszont csak kevesen éltek (Katona Katalin).

Gyűjthető az a viszonyulási mód, ahogy a rendszerváltozás után egyének gondolkodnak a korabeli eseményekről, illetve közösségek megemlékeznek róla. Szép példáját találjuk ezek hasznáról Szabó Ferencné munkájában.

Csorba Emánuel felvétele

KATONA KATALIN

1956 tanyán

Az V. Tradíció Néprajzi Gyűjtőpályázat díjnyertes pályamunkája

Jászberény külterületén (Újerdő-Tötevény) 1956 őszén nem történt olyan rendkívüli esemény, aminek a történelemkönyv lapjaira feltétlen oda kellene kerülni.

Az itt lakók éltek a mindennapi életüket, végezték a paraszti munkákat, miközben figyelték a városi és az országos eseményeket. A II. világháború alatti zsidóüldözésig a lakosság többsége a zsidó szőlőtelepekre járt napszamba dolgozni. Voltak nem zsidó telepek is, és néhány hold földet művelő magángazdák. A holokauszt érzékenyen érintette az itt élők. A '45-ös földosztással néhány család földhöz jutott. 1949-ben megalakult az Állami Gazdaság, a szomszéd tanyavilágban pedig a termelőszövetkezet. Akinek a földje beleesett a gazdaság vagy a téesz területébe, de ő nem akart ide belépni, az csereföldet kapott. Hamarosan bekövetkezett a kulákküldözés. A kulákok sanyargatása, a besúgások, a feljelentések, a verések megváltoztatták az emberi kapcsolatokat. A szegény és gazdagabb családok többsége félt, és gyanakvó lett. Mindenbe bele lehetett kötni, aztán jött a szigorú büntetés. A front a tanyán sok családot megszorított, ők nem örültek az oroszoknak.

Az itt lakók 1956. október 23-án a rádióból értesültek, hogy Pesten baj van. A városról a tanyára jövőket kíváncsian kérdezték: mit láttál, mit hallottál? Az egyik családnál szüret után még a tanyán vendégeskedtek néhány napig a pesti rokonok. Amikor megtudták a rádióból, hogy Pesten már lőnek, még tovább maradtak. A jászberényi, városi szovjet emlékmű ledöntése jelezte, hogy valami nagy baj lesz. Szerencsére vér nem folyt. Néhány tanyasi ember is látta a szobordöntést, mert éppen valami dolga volt a városban. Jó volt a kapcsolat az itt állomásozó orosz egységek és a város lakói között.

Egykor a tanyán élt embereket kérdeztem meg ezekről a napokról, hogy milyen emlékeik vannak.

Az 1950 után születettek többsége semmit sem hallott a szüleiktől '56-ról. Esetleg II. világháborús emléktöredékeket mondtak, vagy a tanulmányaikból valami ellenforradalmat emlegettek.

Az idős emberek emlékezetében is a háború és '56 időnként összemosódik. Ha a Főtemplom tornyának lelövését vagy a Bíró-tanyai tüzet említik, akkor már jó „adatközlőnek” számítanak.

Óvodások és iskolás gyerekek

Adatközlőim közül az egyik kisgyerekként nagy érdeklődéssel figyelte a Szelei úton, a Farmosról Jászberény irányába vonuló tankokat. Egy másik gyerek a nagyon alacsonyan szálló repülőgép zúgására figyelt. A tanyájuk és a szomszéd tanya közé ért gépből a röpcédulákat szóró ember kezét is látta.

Akik ekkor általános iskolások voltak, a gyerekek leleményességével figyeltek minden változásra. Voltak, akik találtak alumíniumfóliával bevont csíkokat, amit a repülőkről dobtak le a rádióhullámok zavarása céljából. Szinte minden gyerek szeretett volna ilyen találni. A szülői tiltás ellenére is a „fényes papírnak” értéke volt a „cserebere piacon”. A szaloncukor „ezüst” papírját a szülő is gondosan kisimította, és a könyv lapjai között őrizgette a következő karácsonyig. A házilag készített szaloncukor, aszalt szilva, dió becsomagolására kiváló anyag volt. A sérült fóliából a gyerekek „ezüstfogat” csináltak maguknak. Ettől féltették a szülők a gyerekeket. Szerencsére a ledobott csíkok erre nem voltak alkalmasak.

Az egyik iskolás talált egy szál ceruzát. Ennek hossza, festése, keresztmetszete eltért az akkor forgalomban lévőktől. A tanítók is felhívták a gyerekek figyelmét, hogy a határban eldobott tárgyakat ne szedjék fel.

A tanyájuk és a szomszéd tanya közé ért gépből a röpcédulákat szóró ember kezét is látta.

A hajtai templomhoz közel egy tank nekiment az út mentére a selyemhernyó-tenyésztés szorgalmazásának idején ültetett eperfának. A tanknak valami láncza elszakadt, és irányíthatatlanná vált.

A Bíró-tanyai tűz idején este a közeli tanyák udvarán napali világosságnak örülhettek a kisiskolások. Szülői (anyai) felügyelettel késő estig az udvaron játszhattak, közben figyelték a tűz terjedésének irányát.

Ezekben a napokban egy idegen kerékpárost megrohant egy tanyából kiszabadult kutya. Az ember elővett egy fegyvert (pisztolyt), és rálőtt a kutyára. A lövés nem talált. A második lövésnél nem működött a fegyver. Aztán fegyvert cserélt. A kutya megsérült. Az ott lakó gyerekeknek pedig azt mondta: „Ha még egyszer kirohan a kutya, akkor titeket is lelőlek”. A gyerekeket váratlanul érintette a dolog, és nagyon megijedtek.

A tanyáról nem sok diák ment továbbtanulni

A Tanítóképző kollégiumából egy hétre hazaküldték a diákokat. Így aztán ezek a diákok is éltek a tanyasi emberek mindennapjait a szülői háznál, a tanyán. Voltak képzős diákok, akik ezekben a napokban felmentek Pestre. A Pesten tanuló diákok közül néhányan leutaztak Jászberénybe.

A Tanítóképző egykori gimnazista lányának emléke: „Láttuk a felnőttek utcán és az iskolába jövés-menését. Tanáraink arra kértek,

hogy amilyen gyorsan csak tudunk, menjünk haza. Buszjárat nem volt, és én gyalog indultam el. Közben nagy robajt, zajt hallottunk a városközpontból. Ekkor döntötték le a szovjet emlékművet. Tanítási szünetet rendeltek el.”

A fiúgimnázium tanulóit szervezeten vezényelték ki a szobordöntéshez. Voltak diákok, akiket beszerveztek fegyveres szolgálatra. Köztük volt egy tanyasi fiú is. Ő a társaival a vasútállomásra került. Nekik valami gabonát kellett őrizni.

A Szelei út mentén az egyik tanyába ezekben a napokban betért két pesti fiú és egy lány. Miután látták, hogy gumiskocsi áll az udvaron, azt kérték, hogy a gazda vigye őket Farnosra a pesti vonathoz. A tanyában éppen disznóvágás volt. A fontos munkára való tekintettel a gazda nem vállalta a fuvart. A diákok illetlen szavakat mondva távoztak.

Varrónőnek tanult az egyik tanyasi lány. Naponta kerékpárral járt több mint tíz kilométerről. A műhelyből délután négy órakor engedték el. A Zagyva Csók utcai hídját két fegyveres katona őrizte. Igaz, hogy nem szóltak hozzá, de ő úgy megijedt, hogy abban a tanévben megszakította tanulmányait.

A sorköteles katonák

Az egyik katona a szovjet határhoz közel töltötte a katonai idejét. Elmondása szerint az egyik nap reggel kimentek gyakorlatra a laktanyán kívülre. Útközben rengeteg tankot láttak. A határtól befelé jövők csöve felfelé állt. A kifelé menőké le volt engedve. Mire ők visszatértek a laktanyába, akkorra az oroszok elfoglalták azt. A feletteseik azt mondták nekik, hogy menjenek haza vagy Pestre. Többnyire gyalog mentek Miskolcig. Az állomáson is nagy volt a fejetlenség. Szerencsére az egyik társa mozdonyvezető volt. Fogtak egy mozdonyt, és elindultak haza. Ő Hatvanban leszállt, és gyalog jött Jászberényig. Tavasszal letöltötte a még hátralévő katonai idejét.

Néhány évvel ezelőtt mesélte egy idevalósi egykori katona, hogy ő Pesten, nem a maga jószántából, ekkor ávós volt. A város utcáin borzalmas látványban volt része. Neki is lőni kellett, mert ha nem, akkor őt lövik. Csak az adta meg a lelki nyugalomát, hogy embert nem lőtt le, és élve megúsza.

Egy másik sorköteles katona így emlékszik vissza: „*Összehívtak bennünket az ebédlőbe, ahová bejött három orosz katona és egy civil. Határidőt adtak, hogy adja le mindenki a fegyverét és a nagy harci eszközök zárszerkezetét, mert így nem lesz bántódásunk. A megadott időre az ebédlőben halomban volt minden. A következő napokban a téren a rádióból Nagy Imre beszédét hallgattuk. Nemsokára kaptunk egy hét szabadságot. Visszafelé menet összeverődttünk azokkal, akikkel együtt voltunk szabadságon. Mire a vasútállomásra értünk, jól berúgtunk. Hogy a vonat nem jött-e, vagy éppen már elment, mi úgy döntöttünk, hogy hazamegyünk. Semmi felelősségre vonás nem történt, amiért késve értünk a laktanyába. Nagy volt a fejetlenség. Aztán még két laktanya lakója lettem, meg a határnál is szolgáltam. 1957 őszén szereltem le.”*

Akinek esküvője volt

A Főtemplom tornyának lelövése után mi esküdtünk elsőnek. Rom, üszök, füstszag stb. fogadott a templomnál. A szertartás alatt az oltárnál a vőlegény fülébe súgta egy ott álló hozzátartozó, hogy fegyveres orosz katonák állnak az ajtónál.

Szerencsére nem történt semmi probléma, de mindannyian megijedtünk, hogy lelőnek bennünket.

A kézfogót akkor tartottuk, mikor a Bíró-tanyán a tüzetest volt. Két magyar, fegyver nélküli katona betévedt a mulatozó tanyába. Vacsorát kértek. A háziak közül volt, aki nem értett egyet a szűrűjasok megvendégelésével. Aztán csak asztalhoz, főhelyre ültették őket. Amikor megvacsoráztak, igen jó hangulatban, összekarolva a többi vendéggel daloltak. Valaki észrevette, hogy az egyik katona kabátjának bélésébe fegyver (pisztoly) van bevarrva. Hamarosan vége lett a jó hangulatnak. Feloszlott a mulatozó társaság. A Bíró-tanyai tűz fényét látva, a lépteiket gyorsítva tért otthonába minden meghívott család.

Lánytestvérem esküvőjére szabadságot kaptam a honvédségtől. Tekintettel a jászberényi eseményekre, a szertartás nem a városon történt.

A fiúgimnázium tanulóit szervezeten vezényelték ki a szobordöntéshez.

Disszidálók

Az egyik sorköteles katona kalandvágyból átszökött a határon, és Amerikában családot alapított. Mára a család minden tagja meghalt. A magyarországi rokonok nem nyilatkoznak rokonuk döntéséről, sorsáról.

A másik fiatal inkább a családi problémák miatt indult „világnak”. A határon vagy elfogták, vagy meggondolta magát. Börtönbüntetést kapott ezért a tettéért. A rendszerváltás után állítólag mint '56-os nyugdíj-kiegészítést kapott. Nem él már. Rokonsága nem nyilatkozik.

1956. december 23-án hagyta el az országot egy másik tanyai fiatalember. Elmondása szerint kalandvágyból indult el. A határnál látták az őröket, de nem szólt hozzájuk senki. Egy mástól függetlenül ment mindenki. Gyűjtőtáborba irányították. Néhány magyar csúnyán viselkedett itt. Innét minél hamarabb tovább akart menni. Kapóra jött, hogy angolok bányamunkára kerestek embereket. Rögtön jelentkezett. Mielőtt munkába állt volna, a tengerparton időztek. Ezek csodálatos napok voltak számára. Végül nem a bányában dolgozott, mert jobb kereseti lehetőséget talált. Végig fizikai munkát végzett. Most jó nyugdíja van. Nem alapított családot. Magyarországi családtagjaival, míg azok éltek, tartotta a kapcsolatot (levél, csomag). A rendszerváltás óta majdnem minden télen hazalátogat, többnyire az ismerősökhöz, mivel a rokonság „elfogyott”. Hazaköltözhetne, de már Angliát érzi otthonának, a magyarok megmaradtak „honfitársaknak”.

Vagyonvédelem megszervezése

Erek-közben (Pest megye, Nagykátai járás) élt egy olyan család, akiktől az itt lakók féltették a Kovács-boltot. A bolt folyamatosan szolgálta a lakosságot. A tanyáról katonaviselt emberek a rendőrségtől kértek fegyvert a középületek (a bolt, az iskola, a gazdaság, a Kör) védelmére. Három férfi kapott is fegyvert. A Hajtai Kör közelében lakók is úgy döntöttek,

hogy ők is kérnek fegyvert a megyehatárnál lévő híd, a Kör, a tejcarnok és a boltjuk őrzésére. Az engedélyt megkapták, de mire mehettek volna érte, akkorra bejöttek az oroszok, és minden megváltozott.

A lakosok ejtőernyőt láttak leereszkedni. Szóltak az egyik fegyveres őrnek, aki megkereste a helyszínt, ahol egy meteorológiai dobozt talált, és bevitte leadni a városba.

Az egyik pedagóguslakással ellátott iskolába késő este bezörgettek, hogy nyissák ki, mert fegyvereket akarnak lepakolni. A tanító, látva a fegyvereket, kinyitotta az iskolát. Másnap teherautón leventekorú fiatalok jöttek a fegyverekért. A tanítónak is felajánlottak egy fegyvert, de ő nem fogadta el.

A másik tanyai iskola tanítója, aki megjárta a II. világháborút, a hadifogságot is, a fiatalokat, a hőzöngőket óvta attól, hogy forró fejjel menjenek bármilyen megmozdulásra. „*Várjatok még, hadd rendeződjenek az események*” – mondogatta.

A Szelei út mentén működő Piffkó-vegyesbolt ablakát (kirkatát) pokróccal fedték be, mert féltek a fosztogatóktól. Az üzlet közvetlenül a kövesút mellett volt.

Gyűjtés a pestieknek

Csepel-teherautóval járták a dűlőutakat adománygyűjtés céljából. A gazdagabb családok padlása jól le volt „söpörve”. A szegény családoké meg majdnem üres volt. Ha adakozásról van szó, mindig a szegények szíve nyílik meg jobban. Volt, akinek a rokona Pesten lakott. Az azért adakozott, hogy hátha jut az adományokból a rokonának, mert ő nem tudja másként segíteni. A lakosok krumplit, lisztet, búzát, babot, bort, tojást, almát, aszalt szilvát, lekvárt, tyúkot, esetleg disznóportékát (zsírt, szalonnát) tudtak adni. A teherautón, mire ideértek, már volt egy birge is.

Lovaskocsival is jártak kéregetni. Ez azért volt emlékezetes, mert az egyik istálló vackáról (ágy) eltűnt az egykor még cse-

lédként szolgáló gazda subája, amit még akkor kapott. Amikor a gazda ezt észrevette, utánament a lovaskocsinak. Egy kis dulakodás után sikerült visszazerezni a takaróját, a subát.

Az egyik tanyába estefelé érkeztek a kéregetők. Volt köztük egy várandós nő is. Megkérték a háziakat, hogy a gyűjtött lisztből főzzenek nekik nokedlit. A háziak ma is emlegetik, hogy milyen fekete színű nokedli készült abból a lisztből.

A Bíró-tanyán égett a szalmakazal

Az Állami Gazdaságnak egyik tanyaközpontja volt az egykori Bíró Kálmán tehető gazda birtoka. Ekkor még a szőlőgazdaság foglalkozott állattartással, takarmánynövények termesztésével is.

Máig sem derült ki, hogy ki gyújtotta fel a szalmát. A tűznek több kilométerre ellátszott a fénye, ahogy beesteledett. A szomszédok lapáttal, villával, kapával mentek tüzet oltani. Másokat katonák hajtottak. A kazalnak közelébe se lehetett menni, mert olyan nagy volt a hőszugárzás. Mivel olyan zavaros napok voltak, a tűzoltóknak se szóltak, csak a gazdaság vezetőit értesítették. A közelben lévő szárkupába pattant szikra okozta tüzet meg tudták fékezni. A szalmakazal környékén a földet villával, kapával lazították, hogy az esetleges lángnyalábok ne terjedjenek tova a föld színén. Az egyik tanyába egy fegyveres katona azzal ment be, hogy a családfő gyújtotta fel a kazlat. A sokgyerekes családnál az anya vacsorára kalácsot sütött a kemencében. A katona a kemence elé állította a család minden tagját, és úgy vallatta a családfőt. Az anya azt kérte, hogy hadd nézzen be a kalácsra, nehogy megégjen a család vacsorája. A katona ezt nem engedte, majd a családfőt kihajtotta az udvarra a gémeskúthoz. A család attól félt, hogy lelövi az apát, ha nem ismeri el a gyújtogatást.

A tanyában tovább kutatva a kiskonyhában egy közel lakó ittas, alvó embert talált a katona. Senkinek nem esett bántó-

dása azonkívül, hogy halálra rémült mindenki. A tűz közelében egy idegent sikerült lefegyverezni. Állítólag börtönből szabadult embert fogtak el.

Bizonytalan, mint lámpaoltás után a kutya vacsorája

Kevés családban volt még ekkor rádió. A *Szabad Európa Rádió* adását félve hallgatta mindenki. A legbiztonságosabb idő az volt, amikor a kutya a legéberebb volt.

A sertések moslékolása után a kutya birtokba vehette a vályút, azaz kinyalhatta. Ez volt a vacsorája. Majd a kutya az ajtó elé állt, és várta a gazdától azt a kis kenyérhéját, amit kidobtak neki. Ez az idő volt a legalkalmasabb a rádióhallgatásra. Ilyenkor aztán recsegett, zúgott, ropogott a rádió, mert mindig zavarták az adást.

Élt itt a két világháború között egy Budapestről leköltözött 1919-es kommunista. Mindenki tisztelettel szerette. A vallásos tanyai emberek mindig tartottak tőle az ideológiai különbség miatt. A közelben megalakult tévesznek nagy szervezője, lelkes tagja volt. Naponta gyalog vitte a vállára tett szerzőt, aminek a nyelén ott lógott az ennivalót tartalmazó fosztásszatyor, aminek az oldalán nagy ötágú, vörösre festett csillag jelezte gazdájának hovatartozását. '56 őszén az egészsége megrendült, betegeskedett. A számára megbízható embereket megkérte, hogy hallgassák a *Szabad Európa Rádiót*, és számoljanak be neki a hírekről. Amikor már nem érezte magát biztonságban, elutazott egy távoli rokonához.

Fut, mint a piros hasú nyúl

Az '50-es években a vallásos szomszédok esténként még öszszejöttek imádkozni (Szent Család-járás, lourdes-i, keresztút), majd beszélgettek. Ide kommunista érzelmű szomszéd soha nem ment. „*Félt az Istentől*” – mondták.

A templombúcsú előtt a rendőrségtől engedélyt kellett kérni, hogy énekelve az Oltáriszentséget körbe lehessen vinni a templom körül. Még kíváncsiságból sem jöttek ide a vallásellenes emberek. „*Futottak az Isten előtt*”.

A vallásos emberek ünnepnek tartották a vasárnapot. A nem vallásosak ezen a napon dolgoztak a legjobban, a leglátványosabban (pl. mosás, meszelés, fogatos munkák).

Néma tiltakozás

'56 után még élesebben elváltak a rendszert csak kényszerűségből támogatók és a szocializmust híven építők.

A kislányok hajából (hajfonat végére kötött szalag, a fejétől „hurka” formára csatolt haj mellé helyezett masni) a piros színű szalag eltűnt. Az anyák nem öltöztették piros szoknyába, köténybe, szandálba lányukat. Kivételt képezett a menyecskekeruha (piros alapon fehér pöttyös) vagy a munkába használt ugyanilyen kendő.

A homoki Kör épületét megkapták a munkásörök. Évente több alkalommal megjelentek, olykor néhány napra is. Semmilyen összeütközés az itt lakókkal nem volt, de nagyon tartott a lakosság mindig a fegyveres emberektől.

Megtorlások

A megtorlást az a gimnazista fiú sem kerülte el, aki fegyvert fogott. Többször behívták kihallgatásra. Megfelelő testhelyzetben lefoglalták a fejét, és vallatás közben verték. Az egyik alkalommal kiszabadult a leszorításból, és teljes erővel nekirotonzott a vallatójának. Ezért újabb megtorlást kapott. Kizárták az ország összes gimnáziumából, '56-os múltja miatt később hívták be katonának, mint a kortársait. Munkahelyet nem talált. A szülői háznál többnyire mezőgazdasági munkát tudott csak végezni. Később semmilyen politikai életben nem kívánt részt venni. Nem élt az '56-osoknak adható anyagi juttatással sem.

A Gazdaságban az egyik munkamegbeszélésen egy dolgozó elmondta a véleményét, ami az októberi események után bosszút váltott ki néhány személyből. A sértett dolgozók közül páran szőlőkarókkal „felfegyverkezve” elindultak sérelmüket orvosolni. Szerencsére időben tudta értesíteni egy dolgozó azt, aki el merete mondani véleményét a vezetésről. Ő időben elhagyta lakását, így a bosszúállás nem történt meg. Ennek a dolgozónak különben is szándéka volt elköltözni a Gazdaság területéről. Ezek a napok felgyorsították a szándékát.

A tanyán az egyik fegyveres őrről valaki azt tétélezte fel, hogy nem adta le a fegyverét. Házkutatást tartottak a tanyán. A hatóság emberei átkutatták az épületeket, de nem találtak semmit. Odamentek a szénakazalhoz, amiből rögtön kihúztak egy fegyvert. Ezután jött az alapos megtorlás.

Néhányan úgy gondolták, hogy a tanyán végzett élelmi-szergyűjtést a disszidensek saját céljaikra akarták fordítani.

Ilyenek voltak az én adatközlőim

Tíz évvel ezelőtt kezdtem a helytörténeti ismereteket lejegyezni. Könnyű dolgom volt. Itt nőttem fel. Egymástól függetlenül bármilyen esetet kettőnél több ember ugyanúgy mondott el. Mindez addig tartott, míg a tötevényi I. világháborús emlékmű állításának körülményeiről nem érdeklődtem. A megkérdezett idős emberek nem akartak nyilatkozni. '56-tal kapcsolatban még rosszabb helyzetbe kerültem. Az első ember, akit megszólítottam, így kezdte: „*Tudom, hogy volt. Az egyik isme-*

A szovjet emlékmű ledöntése 1956. október 27-dikén

rősöm levert egy fontos táblát ezekben a napokban. Meg is kapta érte a jutalmat". Rendszerváltás után nyugdíj-kiegészítést kapott az '56-os dolgoiért. Ha változik a rendszer, akkor majd viszsza csinálnak mindent? Nem szabad a politikával foglalkozni! Könnyen bajba kerülhet az ember.

Egy régi, nagyon sokat segítő, jó adatközlő idős házaspárt is felkerestem. Megegyeztünk, hogy majd még egyszer meglátogatom őket. A második látogatáskor azzal fogadtak, hogy amit előzőleg mondtak, azt ne írjam le, ők nem tudnak az egésztől semmit, nem is emlékeznek semmire. Van nekik elég bajuk (öregség, betegség), nem hiányzik nekik, hogy még több bajuk legyen.

A város egyik köztisztelőben álló, egykor a tanyáról a városi eseményekbe bekerült fiatalját is felkértem adatközlőnek. Meg is ígérte, hogy segít. Amikor újra találkoztunk, azt mondta: ő már senkinek semmit nem nyilatkozik. Felkereste két férfit, hogy emlékezzen a városi eseményekre. Most ezek őt feljelenítették.

Nem találtam két olyan embert, aki egy esetről ugyanazt mondta volna, kivétel: „nem emlékszem semmire”. A tanyavilágban a néhány száz méter nem távolság. Most egymás tetteiről sem akarnak tudni.

Néhány évvel ezelőtt találtam két idős embert, akikhez nagy reményt fűztem. Vágott az agyuk, mint a borotva. Teljesen nyomon voltak. Öröm volt velük beszélgetni a háború előtti

dolgokról. Igencsak nagyot néztem, amikor a tanyavilágon átvonult frontról érdeklődtem. Az egyik így beszélt: „Mindent az oroszoknak köszönhetünk. Ők felszabadítottak mindenkit, építették az országot, a gyárakat, az utakat, a vasutat, az iskolákat, nélkülük nem tudtuk volna a szocializmust felépíteni. Nem romboltak azok semmit, nem bántottak senkit. Védtek az országot.”

'56 után még élesebben elváltak a rendszert csak kényszerűségből támogatók és a szocializmust híven építők.

A másik ember így beszélt: „A németek tönkretették az országot. Rommá lótték hazánkat. Meggyalázták az asszonyokat. Mindent kivittek az országból.” Ő az oroszokról semmit nem beszélt, csak a németeket okolta mindenért. Arról sem tudott, hogy a környezetében hány civil áldozat lett az oroszok fegyverétől. Ilyenről nem hallott semmit. Szerinte a háború olyan, hogy sokan meghalnak.

Mi történhetett ezzel a két férfival? Valamikor, valahol „átmosták az agyukat”? Hatvan, hetven év után is „tudják jól”, hogy mit kell mondani? Nem tartom hitelesnek ezeket a megnyilvánulásokat, mert itt sok apró dolog az örök némaságba temetkezett. Ezért nem tüntetem fel az adatközlők nevét.

Kisslaki László

Kéttucat Kossuth-címer

K – Kérjük, halkítsák le rádiójukat, gondoljanak azokra, akik nyugodni kívánnak –, mondta be éppen a rádió, de Ica még buzgón festette a Kossuth-címereket a konyhaasztalnál. Már tele volt az inge, mackója, füle, praclija piros-zöld színnel kenve, úgy nézett ki, mint egy barnacopfos kokárda. Még sokdioptriás szemüvegén is díszelgett egy rózsaszínű folt, pedig az a szín nem is szerepelt a palettáján. Csoda volt, hogy egyálta-

lán keresztüllátott rajta a kis pingáló Botticella. Igaz, az orra alig volt két centire a rajzlaptól. Éjfélre már vagy hat darab száradt a szekrényen, négy pedig a fregoliról lengett, mintha a fedőtartón a fedők követválasztásra készülne a konyhában. Ica már majd leszédült a székről a fáradtságtól. Már csak foltokat látott, pedig Börcsök néni gyógyította a beteg látását mezei árvácska kenőccsel és diófalevél pakolással.

Ica két évvel idősebb volt öccsénél, de mégis szó nélkül nekiállt már délután a festékeverésnek, amikor Benő izgatottságtól dadogva előadta címeres ötletét, miután lelkesen hazaloholt a trafikból. Persze, hogy rögtön belement, mert ajnározta öccsét, aki ráadásul kicsit más volt, mint a többi gyerek.

Igaz az alapötlet nem egészen Benőtől származott. Rutkai néni trafikjában látta meg reggel a kabátra tűzhető Kossuth-címeres jelvényeket, amikor a napi tíz darab Tulipánér' ment be hozzá. Rózsika néni, a szomszédnak kellett a bagó.

Benőben akkor fiadzott meg az ötlet, mikor látta, hogy a címerjelvényt vették, mint a cukrot. Még azok is, akiknek nem volt zakójuk. Igaz, apjának azért mindig volt, mert ahogy becserélte pálinkára a kocsmában, felesége mindig szerzett az ismerősöktől egy másik ócskát. Néha idegenektől is kapott, sőt még női kardigánt is. Hogy mit adott érte cserébe, az ura sohase kérdezte.

Bőhm András

Hálasorok

Beragyognak az őszi lombok, aranylik tőlük a szobám, krözussá tesz egy kis időre az októberi délután.

Elhalmozó szülőhónapom,
az ég irgalma hatja át,
hisz kegyelmében benne vélem
sejleni anyám mosolyát.

Benőnek volt két forintja, amit régóta őrzött, de most reszkető ujjakkal hirtelen előguberálta a pénzdarabot, és rajzlapokat vett, meg egy jelvényt is hozzá, mintának. Ha lefesteti Icával, akkor tízest is el lehetne kérni darabjéért – gondolta Benő –, és belesédült az örömbé. Ahogy hazaért, rövid, lelkesítő expoze után a cég már gőzerővel dolgozott. Mindig is csodálattal nézte nővérét, Icát, ahogy bámulatosan rajzol, fest bal kézzel.

– Holnap estére már gazdagok leszünk, mint egy fagyajtós vagy bankár – vigyorogta Icának. Szemében a két szakmának egyenlő rangja volt. Igaz, bankárt még nem látott errefelé egyet sem. Na persze, ha a mozit nem számítja. Benő csak mesélt nővérének, közben kevergette a festéket, és töltögette a vizet a csorba kupicákba.

...harmadnap üzentek a Szabad Európa Rádión, hogy szabad földre érkeztek.

– Reggel Héricséknél kezdem a földszinten, és így megyek tovább emeletenként. Tegyük fel, ha tizenötöt kérek, s meg is adják darabjéért a tízest – olcsóbban nem adom – az, aszongya, annyi, mint tízzel megszorozva, éppen száz forint. Hihetetlen nagy összeg! Egy kupacban még nem is láttam annyit – magyarázta kipirulva Icának, ki már kókadozott az álomságtól.

– Mit szólsz, ha beüt? Mondjuk, mikor meglátják a remek festményt, s első hazafias lelkesedésükben megadják a tizenötöt? – folytatta – Kénytelen leszek árat is emelni.

A rádió éppen tizenkettőt sípolt éjfél jelezve, s a kedves bemondónő kérte, halkítsák le a készülékeket, amikor végre anyjuk bejött, és véget vetett a munkának, s a céget ágyba küldte.

Czipott György Górcső alatt

nnyers stigmák imányi mélyen
gubánkiperdült bőr alatt
habjárafortt időt terít
reámfészülve pillanat

örökkéhasítva csupán
kórképpé lenni sikerül
fölös már gyónás alku is
kárhozat sincsen legbelül

vérző stigmák minden mögött
és késpengeszélű árnyék
idő habjárafortt kihűlt
s nincsen akit megtalálnék

mert csillagrend föltört ige
nem minden és nem semmi se

Másnap, ahogy a harang visszahúzta nyelvét, miután délből elkongatta az utolsót, és a sekrestyés is villamosra szállt, hogy Albertfalvára menjen ebédelni, akkor Benő is hazatrapolt, s ötven forintot adott nővérének. A házból korán reggel már ötöt eladott a képekből. Kettőt a plébános úr, s a maradék hármat pedig Steiner bácsi, a kóser húsboltos vette meg. Eredetileg csak egyet akart a nappaliba, azt is húzódozva, de aztán még kért hozzá kettőt is az üzletbe, mert megérte a szórakozást, ahogy a kis agilis lurkó a portékáját tukmálta.

– Nekem is több van – győzködte Benő, s hivatkozott a vízfesték árára meg az inflációra, de zavarba jött volna, ha Steiner úr megkérdezné, hogy mit is jelent az.

Estére elfogytak a képek. Pontosan két tucat Kossuth-címeres remekművel büszkélkedhettek a lakók. Még Margitka néni, az alig látó zongoratanárnő is vásárolt a negyedikről, mivel ismerte Benő családját.

Éjszakára a kétszáznegyven forintot rábízták Grant kapitány gyermekeire, hadd számolgassák a szekrény legtetetjén a jó szagú bőrkötésben.

Este büszkén, nagy örömmel vacsoráztak a gyerekek. A szülők is emelkedett hangulatban voltak, mert már a Károly napot ünnepelték előlegben. Ugyan, az csak másnap lesz, de Karcsi bácsi vonatja korán reggel indul Szombathelyre. Szülei is kikísérik a vendéget a Kelenföldi pályaudvarra, s mondták, csak délután jönnek haza. Majd Margitka néni fog felügyelni addig is rájuk.

Benő még hajnalban is hallotta Karcsi bácsi és szülei nórázását, mintha túl akarnák ordítani a Pest felől idehangzó gépfegyverek ugatását, amibe időnként belebömbölt egy-egy benzinesüvegtől megvadult tank.

Másnap, ötödikén, már későre járt az idő, amikor Benő felébredt. A konyhaasztalnál csak Margitka néni ücsörgött Icával.

Szülei még nem jöttek vissza a Kelenföldi állomásról. Csak harmadnap üzentek a Szabad Európa Rádión, hogy szabad földre érkeztek.

HARDY FERENC GÁBOR

Hatéves kori emlékeim

Az ötvenhatos forradalom és szabadságharc kitörésekor hatéves voltam. Annyira vágyódtam az iskolába, hiszen bátyáim és nővérem már mind oda jártak, csak én voltam még otthon. Aztán én is elkezdhettem a betűvetést tanulni. Jó gyermekként ültem az iskolapadban, néha rosszakodtam a szünetben. De alighogy elkezdtem az iskolát, kitört a forradalom. Otthon maradtunk mindannyian, még édesapánk sem ment be néhány napig a munkahelyére, mikor elkezdődtek a lövöldözések.

Szüleim ott ültek a rádió előtt, s előbb ujjongtak, majd egyre elkeseredettebbek lettek. Nem titkoltak el előlünk semmit, így aztán mi kicsinyek sok mindent már gyermekfejjel is megértettünk.

A forradalom alatt kenyérhez nagyon nehezen lehetett hozzájutni. Nekünk pedig, gazdagnak a legnagyobb jóindulattal sem nevezhető családnak, ez volt a fő ennivalónk. Elindult hát édesapánk kenyérbeszerző körútra. Hogy honnan hozta, hány helyen járt, nem tudom, de nagyon sokára érkezett meg. Édesanyánk biztosan már aggódott érte, de nem mutatta. Egyszer csak jött édesapánk két nagy vekni kenyérrel, melyek oly szétesettek, oly rongyosak voltak, mint egy agyonhasznált, össze-vissza szakadozott barna játékmackó, s amilyen kenyeret sem azelőtt, sem azóta nem láttam.

– Ezt a két kenyeret direkt nekünk sütötték – mondta édesapánk. – Azért lettek ilyenek, hogy senki ne vigye el, s maradjon nekünk.

Volt hát kenyérünk néhány napig.

Nagyanyánk lent lakott Szolnok alatt a Tisza partján, egy kis tanyasias falucskában, öreg vályogházban. Szó volt arról is, ha a körülmények úgy hozzák, leköltözünk, valahogy csak eljutunk oda. De nem került rá sor. Az események villámgyorsan zajlottak.

Mosoly csak addig volt az arcunkon, míg meg nem láttuk az első orosz tankokat.

A város külső kerületében laktunk, s a házból ki sem mozdulhattunk, még a kertbe sem mehettünk mi gyermekek, miután a lövöldözések elkezdődtek. Nem mentünk ki a házból, de az életveszély a házhoz jött.

Három tank vonult az utcában. Már messziről hallottuk a dübörgést, s ahogy közeledtek, a falak is remegni kezdtek. Előbb, mint kíváncsi gyermekek odarohantunk az ablakhoz megnézni, hogy mi történik, de még mielőtt bármit is láthatunk volna, elparancsoltak onnan. Szüleink nagyon rosszat sejtettek. Édesapánk figyelt az ablak sarkából, mi pedig a szoba túlsó végéből lestük, ahogy az ablakok üvegei egyre jobban remegtek. Csak a külső ablakszárny volt fenn. A belsőt már napokkal ezelőtt, mikor lövöldözni kezdtek, leszedtük. Azt mondta édesapánk, visszaemlékezve a világháborúra,

hogy ha a légnymás, vagy más esemény miatt az egyik üveg betörik, még mindig ott van a másik.

Mire a tankok a házunk elé értek, már fülsüketítő volt a zaj.

És ekkor történt a legborzalmasabb. Édesapánk halálsápadtam suttozta:

– Megálltak.

A három tank megállt előttünk. Néhány pillanat múlva megmozdultak a csöveik, egyenesen és pontosan a házunk felé nézett mindhárom.

Mi a szoba másik sarkában kuporogtunk, s nem tudtuk mi történt, csak azt vettük észre, hogy édesapánk lábai remegnek. Szóra nyitotta a száját, valamit hangosan kiabálni akart, de a szó bennakadt, mozdulni nem tudott, csak intett, valami olyasmit, hogy kifelé! De mi nem mozdultunk, csak egymáshoz bújunk. Nem tudtuk mennyi idő telhetett el így, mikor édesapánk azt kiabálta:

Nagy Gyula fotója

– Rohanjatok a pincébe!

Édesanyánk és mi gyermekek négyen ott kuporogtunk a sarokban, de egyikünk sem mozdult. Nem féltünk? Vagy nem akartuk édesapánkat otthagyni egyedül a veszélyben? Vagy valami más történt? Nem tudtuk, de meg sem moccantunk.

– Rohanjatok! – kiabálta újra édesapánk – Jön három orosz katona géppuskával!

Kis idő elteltével dörömböltek az ajtón. Nem kaptunk szidást szófogatatlanságunk miatt, édesapánk szótlánul ment az ajtóhoz. Egy civil és három gépfegyveres állt az ajtónk előtt. A civil köszönés helyett azt kiabálta:

– Házkutatás! Ne próbáljanak ellenállni!

– Nem gondoltunk semmilyen ellenállásra – felelte édesapánk nyugodtan, nyugalmát s békességét csak a Teremtő és Kegyelmes Istentől kaphatta.

Kutyánk nem rejtette el félelmét, kikelve magából, torkaszakadtából ugatott, sőt inkább vonyított keservesen. Hiába volt a csitítás, még csak alább sem vette hangját. Azután a hangos és veszett kutyaugatást mintha elvágták volna, egy pillanat alatt abbamaradt, s felváltotta egy hosszú, fájdalmas szűkülés. Soha nem hallottunk tőle azelőtt ilyen hangot. E hangon távozott el. Még élt, még meg sem sebesült, de már előre eltávozott belőle az élet. A következő pillanatban meg is történt a tragédia. Az egyik orosz katona hirtelen mozdulattal hátra fordult, s az ártatlan kutyába beleengedett egy sorozatot. Mi odabent a szoba sarkában kuporodva nem láttuk, mégis tudtuk, mi történt, hallva a lövéseket.

Aztán kezdődött a házkutatás. Mindent átkutattak, még a legkisebb egérlyukat is.

Mikor a szobába értek, ahol mi kuporogtunk, felénk néztek, ránk mordultak, s puskájukkal intettek abba az irányba, ahol már jártak. Azonnal megértettük, mit akarnak, egyszerre mozdultunk, s már útjukban sem voltunk.

*..felénk néztek, ránk mordultak,
s puskájukkal intettek abba az irányba,
ahol már jártak.*

A civil és egy tiszt, aki nyilván a parancsnok volt, nem kutattott. De a tiszt soha nem vette le kezét a ravaszról, szemét pedig állandóan körbe forgatta. Én csak egy pillanatra kaptam el a szovjet katona pillantását, de máig is azt gondolom, hogy inkább néznék egy vadászó kígyó szemébe, mint azt a nézést lássam még egyszer. Mikor a házzal végeztek, indultak lefelé a pincébe. A tiszt mondott valamit a civilnek, ő pedig megkérdezte, hogy van-e lámpa odalent.

– Nincs – mondta édesapánk –, csak egy viharlámpát tudok adni.

– Hozza, de gyorsan!

A két katona ment lefelé, a fegyvert lövésre készen tartva, édesapánknak pedig vinnie kellett elől a lámpát.

Nem sok idő telt el, és újabb lövéssorozatot hallottunk. Mindkét fegyverből egyszerre lőtték a sorozatot. Mindannyiunk könnye patakzott. Gondolatban elbúcsúztunk édesapánktól.

A tiszt ránk nézett, nem szánt, nem törődött fájdalmunkkal.

De törődött velünk, fájdalmunkkal a Jóisten: édesapánkat csak mi temettük el magunkban, az ijedtségen kívül semmi

baja sem volt. Az történt ugyanis, hogy valami a félhomályban, a pincében zajt csapott, lehetett tán macska vagy egér, s a két katona azonnal egyszerre a zaj felé fordulva, nem nézve mit és hová lőnek, rögtön okádták a tüzet.

Ha akkor odafent, mikor az ágyúcsövek megmozdultak, engedelmességek az intésnek, és lerohanunk a pincébe, a két sorozatot mi kapjuk, hiszen a félhomályban, mielőtt megláttak volna minket a katonák, az első neszre azonnal szitává lőnek bennünket.

Amikor végeztek a katonák, és láttuk, hogy jön a fény felfelé, akkor édesapánk újra megszületett számunkra. A fény hozta őt felfelé a lépcsőn.

A padlás sem maradhatott ki. Ment fel a két szovjet katona, ugyanabban a pózban, mint eddig, maguk előtt fogva a fegyvert.

Nemsoká jöttek le, s az egyik nagy diadalmasan fogta, s lobogtatta maga előtt nagyapám első világháborús kardját. Szép kard volt, de mert fegyver, édesanyám idegenkedett tőle, s nem szerette, ha a lakásban tartjuk. Így került ez az egyébként szép tárgy, s féltett kincs, a padlásra.

Újra megdermedtünk. Most mi lesz? Itt a bűnjel. Ezt keresték, ezért jöttek. De a tiszt csak legyintett. Nincs jelentősége – volt a mozdulatában –, ez ma már nem fegyver. A katona, aki hozta a kardot, nézegette, forgatta, kihúzta hüvelyéből, épp el akarta dobni, mint ócskavasat, s mi már újra mienkének éreztük nagyapánk tiszti kardját, mikor a katona keze megállt, visszadugta a kardot hüvelyébe, majd elindult, a kapun már kifelé tartó tiszt után, s vitte azt is, amit zsákmányolt.

Így történt hát a házkutatás, így voltunk mindannyian, egész családunk közvetlenül a halál torkában, s így hagyott Istenünk minket életben.

A forradalmat leverték, újra jártunk iskolába, folytatódott életünk ott, ahol félbeszakadt. Csak a keserűség maradt bennünk, a nagy fekete keserűség telepedett reánk, s azt hittük, már sohasem hagy el bennünket. Akkor még nem láthattuk, hogy ha vérbe is fojtották harcunkat, de mégiscsak megijedtek tőlünk, ha jött is a kegyetlen megtorlás, mégsem merték ugyanott folytatni, ahol kényszerűségből kis időre abba hagyták. Még nem tudhattuk akkor, hogy a sok áldozat nem volt hiábavaló, a változás elindult, még ha csigalassúsággal is, még ha borzalmas megtorlások is következtek, de mégiscsak elindultunk a fény felé.

November második felében ismét jártunk az iskolába. Sebeink azonban nem gyógyultak, mert bár családunkból senkit sem vittek el, de környezetünkben igen, s tudtuk, kegyetlen megtorlást kell átélniük, vagy kegyetlen halált halniuk.

A mi családunkat ért nagy fájdalom a néhány évvel korábbi kitelepítés volt. Nagyszüleim mindenét elvették, s egy sufniszerű épületben laktak évekig az ország másik felében, Hajdúsámsonban. Nagyapám katonatiszt volt ugyan, de az első világháborúban szolgált utoljára. Azután leszerelt. Mi bünt írhattak a terhére majd negyven évvel később? Nem tudom. Valamelyik szomszéd, ki magának kinézte szép házukat, ráfogta, hogy reakciós. Az ÁVO pedig nem vizsgált, jött és vitt.

A félelem még ott élt szüleim lelkében. A forradalom alatt lépni nem mertek. Mikor néhány napig nyitva volt az osztrák határ, meg sem fordult a fejükben, hogy felkerekedjünk, s itt hagyjuk szülőházánkat. Ma is áldom érte őket, hogy maradtak, s itt nőhettünk fel, itt élhetünk a Kárpát-medencében.

November után eltelt néhány hónap, s én megkaptam életem első bizonyítványát. Vittem haza nagy örömmel. Csak két tárgyból nem kaptam a legjobbat. Írásból és énekből. A zenei hallásom sosem volt az igazi, pedig a dalokat, énekeket, zongorát, hegedűt mindig nagyon szerettem. Vittem haza a bizonyítványom, s adom édesanyámnak. Ő lapozott egyet, tovább sem fordította, még a jegyeimet sem látta, néhány másodpercig állt a keze, majd örömeiben felujjongott.

Nem értettem, hogy mi történt. Miért nem a jegyeimet nézi meg, miért nem kapom az elismerő ölelést, csókokat? Értetlenül néztem, mire édesanyám megszólalt mosolyogva, hangjában csillogás, kacagás:

– Nézz csak ide! Itt ez a címer az oldal közepén, itt az írás alatt, az a mi Kossuth-címerünk, s nem a mostani a komcsik által használt, vörös csillagos címer. Ő micsoda szép emlék ez 56-ról! – Csak nézte a címert édesanyám, ujjaival megsimogatta, majd ajkához vette, s megcsókolta. – Ő de nagyon örülök neki, milyen szép emlék arról a hétről, míg meg nem jelentek az oroszok, míg volt remény! Úgy látszik, épp arra az időszakra esett, hogy az új bizonyítványokat kinyomtassák, aztán úgy döntöttek, spórolnak, és nem égették el.

Még egy kicsit nézegette a szép Kossuth-címet, azután lapozott, s akkor újra örült, örült a szép jegyeimnek, amiért azután megkaptam az ölelést. Mikor kigyönyörködte magát, becsukta az értesítőt, miközben azt mondta:

– Édesapád is nagyon fog örülni a szép jegyeidnek, és külön is a Kossuth-címernek.

Azután felkiáltott:

– Ó a szégyentelenek! Hogy nem szégyellik magukat! Nézd csak, ide a fedlapra a szovjetek által diktált, általunk el nem fogadott címet ragasztották! Micsoda disznóság! – Azzal nagy dühében, indulatában heves, gyors mozdulatokkal, anélkül,

hogy tudatáig eljutott volna, mit tesz, kezdte a matricát lekapargatni, mert tudta, hogy alatta a szép, színes Kossuth-címerünk van. A következő pillanatban a szabad kezével a kaparót ellökte, mindkét kezét ökölbe szorította.

– Mit tettem! – kiáltotta – Ezt nem szabadott volna!

Nézegette még kicsit, lehet-e a hibán szépíteni, de azután meg kellett állapítania, hogy ez bizony így marad, s bízott a Felsőbb Hatalomban: ennek így kellett történnie, nincs most már mit tenni.

Este azután megbeszélték édesapámmal is a történeteket, s abban maradtak, hogy ne én vigyem vissza a bizonyítványt az iskolába, mert mégiscsak el kell mondani, hogy mi történt. A tanító nénimtől tartani nem kellett, ő teljesen hozzánk tartozott. Szenvedett is nagy kárt, mikor az oroszok harcolni kezdtek: a házat több ágyútalálat is érte, teljesen helyreállítani sosem tudta már. Azt gondolták a szülei, hogy az esetet senki sem tudja meg a tanítón kívül, néhány hónap múlva azonban egy ÁVO-s jelent meg nálunk, napközben, mikor csak édesanyám volt otthon.

A hivatlan vendég nagy ijedtséget okozott, édesanyám előtt már leperegtek a következő percek, amikor bilincsből viszik el, de hamar kiderült, hogy nem a címeréről, a bizonyítványom fedlapján megrongált szovjetek által diktált magyar címeréről van szó, hanem egészen másról: a gyermekek hittanra járásáról.

Nemrégem elveszítettünk egy első világháborús emléket, nagyapám tisztí kardját, s most kaptunk helyette egy '56-os tárgyi emléket. De ez az emlék akkor nem is volt nálunk, bent volt az iskola pánclájában, s csupán bizonyítványosztáskor kaptuk meg. S azután, hogy elvégeztem az általános iskolát, kaptam meg véglegesen, és őrzöm azóta is kincsként, tisztelettel.

SÁNDOR JÁNOS

Szenttornya, jöjjön el a te világod

(3. rész)

Justh Zsigmond parasztszínháza

Meg kell, hogy ismerjék egyszer az én Isten áldotta népemet, az én pusztámat, az én délibábomat, gyopáros füvemet – az én jobbik feletem, (...) amely az anyaföldből fakad.

Justh Zsigmond

Igen furcsa históriám volt Jászaival...

Bár Justh betegsége mind jobban elhatalmasodott, munkabírása semmit sem csökkent. Miközben próbákat vezetett, színműveket írt, és vendégeivel élénk társadalmi életet élt, arra is volt ereje, hogy tizennégy kötetesre tervezett – torzóban maradt – *A kiválás genezise* című regényciklusa második darabját befejezze. A *Gányó Julcsa* a boldogságkeresés regénye. Egy dohánykertészek közt élő leány története, akit a szenvedély ereje keresztül kerget jón, rosszon, míg végül jobbik énje egy új vallás, a nazarénus vallás hívei közé vezet. „*A Gányó Julcsában társadalmunk egy másik tipikus részének, a magyar népnek két véghatárát, a könnyűvérű, szilaj dohánykertészt és a csupa eszmévé tisztult nazarénust akarom bemutatni*” – írta könyve bevezetőjében.

Justhot rabul ejtette a színház varázsa, a siker közvetlen élménye, és még az *Egyetértés* meg sem kezdte a regény közlését, már elhatározta, színpadra alkalmazza a történetet. „*A Gányó Julcsából darabot csináltam*” – írta 1893. június 8-án Czóbel Minkának. Csakhogy nem a szenttornyai parasztok számára. Júliusban Szabolcska Mihálynak már többet árult el: „*Írtam egy regényt s ebből darabot Jászai számára. Ha ugyan be tudjuk a Nemzetibe hozni, mert ott tudvalevőleg nem volt népszínmű...*” Justh tehát neki szánta a szerepet, mert feltehetően hitt abban, hogy Jászai, akinek egyénisége – szerinte – oly közel állt a magyar nép alkatahoz, szintén magáénak érzi, és fontosnak tartja színművének problematikáját. Sietve elküldte hát neki az öt felvonásos darabot. Július 22-én tudatta is Czóbel Minkával, hogy a „*Gányó Julcsa már Jászainál van.*” A színésznőtől kapott válasz gyors és kiábrándító volt. Erről Fesztynénak írt levele tanúskodik. „*E percben kaptam Jászaitól egy (...) levelet, hogy a Julcsa nem neki való szerep, hogy a Nemzetiben nem adnak népszínműveket, hogy adjam a Népszínházba. Márpedig a Népszínházba nem adjuk, még ha Jászainak úgy tetszik, akkor sem. (...) A darabra úgy se adtam sokat.*” Ha ez utóbbi igaz, akkor miért küldte el Jászainak? És vajon miért utasította vissza a felkínált lehetőséget Jászai?

A kilencvenes évek ünneplott művésznőjének nem csak tehetsége, hanem szerelmi étvágya is szóbeszéd tárgya volt a fővárosban. Péchy Blanka, Jászai bizalmas beszélgetőtársa írta róla, hogy „*testének és elméjének csillapíthatatlan éhe-szomja irgalmatlanul megkínozta.*” Jászai a mélyből jött. Fialat lányságát a 66. hadjárat katonái között töltötte egy markotányos szolgálójaként, ahol gyakran vált durvaság és szexuális zaklatás áldozatává. Az erőszakos zaklatások pályája elején sem kerültek el. Idős korában, amikor elhatározta, elégeti ifjúkori feljegyzéseit, naplójában ezt jegyezte fel: „*Föltettem magamban, hogy amit eddig bejegyeztem, azt elégetem, kivált ízléstelen szeretteim miatt, melyeket szintén leírtam, és amelyek még nemrég is leírhatatlan szégyenérzést okoztak. (...) Azt látom belőlük, hogy ami másnak, a legnyomorultabbnak is édes emlék legalább, mert szép volt, nekem a szégyennek, a csömörnek folytonos forrása volt. (...) Több undort hagytak hátra bennem, mind egytől egyig – mint amennyi gyönyörűséget annak idejében okoztak azzal, hogy szerelmi éhemet lecsilapították.*” (Péchy Blanka: Jászai Mari, 177–78. p.)

A *Gányó Julcsa* Jászait feltehetően hányatott fiatalságára emlékeztette. Azokra az évekre, melyek emlékeitől oly nagy büntudattal szabadulni vágyott. Nem akart még egyszer szembenézni a múltjával. Ráadásul félreértve Justh szándékát, úgy érezhette, a neki ajánlott darab viharos mindennapjainak erkölcsi bírálata is, tehát rosszízű célzás, ezért visszautasította a szerepet. Justh valószínűleg a lényegre tapinthatott, amikor Pekár Gyulának azt írta, hogy a „*nagy Mari nagyon kicsi, ha személyeskedésről van szó. Találva érezte magát, s megdühödött. Tán azért, mert ő – nem lett nazarénus?*” Justh a visszautasításról Czóbel Minkának is beszámolt: „*Gányó Julcsa darabomat Jászai nem játssza, mert nem neki való. Így hát csak a szenttornyai népszínháznak fog maradni.*” Ám a darab Szenttornyán nem került színre.

Bemutatásáról azonban Justh nem mondott le. Ezért amikor felkereste Rózsa (Rosenthal) Miklós (1874–1945) újságíró, Munkácsy volt titkára, és javasolta, hogy a színművet nyújtsa be a Népszínházba, hosszas rábeszélés után – ígent mondott. De Evva Lajos (1851–1912), a színház igazgatója visszaküldte a darabot, mert – mint közölte – „*sem elég intelligens színésze, sem elég intelligens publikuma nincs, hogy a darabot előadassa.*” (Justh Zsigmond levelei, 280. sz. levél gr. Cebrián Rózának, 1894. július 14.) A hivatásos színház elutasítása mélyen megbántotta Justhot. Csalódottságának Rózsa Miklóshoz írt levelében adott hangot. „*Én mindig tudtam, éreztem, hogy a dolgaimat nem lehet színdarab-formában a publikumnak, a magyar publikumnak beadni. Se publikumunk, se művészeink nincsenek a kívánt szellemi fejlettség fokán. (...) Tudja memyire utálok utána járni valaminek, előszobáznai direktoroknak,*

hisztérikus és ostoba primadonnáknak, kik azt hiszik, ők ítélhetnek, ők tudják csakis: mi a színpad, s a publikum mit szeret, örült komédiások... nem, nem nekem való ez. (...) Meg vagyok arról győződve, hogy a későbbi századokban, vagy tán már a közeljövőben lesz színház, színdarabokat is fognak írni, csak színészek nem lesznek..."

A szöveget később operalibrettónak akarták felhasználni. Két zeneszerző versengett a megzenésítés jogáért: Korbay Ferenc (1846–1913) Amerikában élő zongoraművész és Hubay Jenő (1858–1937) hegedűművész. (Justh Zsigmond levelei, 291. sz. levél Aggházy Károlynak, (1894)) A szándékból azonban nem született dalmű.

Színpadra csak Justh Zsigmond halála után, 1902. november 22-én került a *Gányó Julcsa*. Ekkor már Porzsolts Kálmán (1860–1940) volt a Népszínház igazgatója, és a darab címe *A hitre változott*. Az eredeti művet Rózsa Miklós népszínművé könnyítette, de így is csak négy előadást ért meg. Az adaptációról Pór Péter (1940) Franciaországban élő irodalomtörténész megállapította, hogy „az átdolgozó nem csak plágiumot követett el, hanem hamisítást is, mikor a *Gányó Julcsát* érzélgős-cukrossá hígította.” E fiaskóval a *Gányó Julcsa* balul sikerült színpadi pályafutása véglegesen befejeződött.

A szomorúság méltatlan az emberhez, mert fennakasztja őt élete céljának keresztülvitelében

Rohamosan romló egészségi állapota miatt az 1894-re forduló telet Justh a Cote d'Azur-on töltötte, ahol különböző gyógykúráknak vetette alá magát. Bár az eredmény orvosai szerint kedvező volt, ő maga érezte, egyre fogy az ideje. Másoknál ez depressziót eredményezett volna, ő azonban megtanulta földíjaitól az „életbe vetett bizalmat.” Lelki társa, Czóbel Minka is ösztönözte: „Szellőre megmozdul a lég is – / Te élsz, s boldog vagy mégis, mégis, / Hisz elkísér fanyar magányba / Lelked átlátszó, fehér álma.” (Czóbel Minka: Ultima ratio)

Justh tudta, még korántsem tett meg mindent élete célja, a magyar társadalom megújítása s a parasztság felemeléséért. Várt rá még legnagyobb álma: a „magyar dór stílusban tartott színház” felépítése is. A betegség és tettvágy kettős tüzeiben emésztődő ember ezért hihetetlen akaraterővel látott szándékai megvalósításához. Mi adott neki ehhez erőt? Az összetartozás tudata, amit utolsó regénye a *Fuimus* főhősével, Gáborral mondatott ki: „Szeretem e fajt, amelyből származom, mert hibáiban, vétkeiben ugyanaz, ami én vagyok. Hamarabb megértem hibáját, mint egy más nép erőnyeit.” (Századvég II. kötet, Justh Zsigmond: *Fuimus*, 232. p.)

Meg sem várta a tavasz érkezését, már februárban hazaindult a Riviéráról. „Nem lesz az idén nyugtom, míg Szenttornyára nem érek” – írta Fiuméből Pekár Gyulának. Megunta a „folytonos kóborlást.” Nyugalomra vágyott, a békési pusztá végtelen csendjére, annyira hiányzó „színházi truppja” vágyott közelségére. A társasági életet már csak eszközként használta célja elérése érdekében. Minden gondolatát leendő görög színháza kötötte le. Alighogy Pestre ért, tájékoztatást kért legközelebb munkatársától, Henczély Károly tanítótól. „A színházépítésről hallott? (...) Vályogból kell építeniünk, mert különben nem hurcolkodhatunk be az idén a múzsák templomába.” Bár a hideg idő még akadályozta Szenttornyára költözését, a darabok szereposztását tervezgette, és a műsor összeállításán munkálkodott. Békési kastélyába március második felében költözött le. Ott érte a kiábrándító hír, amit Czóbel Minkával azonnal

közölt. „Színházat csak sajnos jövő ősszel építünk. Az idén nyáron már nem száradt volna ki.” Ám ez sem szegte kedvét, mert levelet így folytatva: „A próbák már folynak, legelső új dolgunk, a Molière–Kazinczy-féle *Botcsinálta doktor* lesz.”

Hihetetlen, hogy az ekkor már súlyosan beteg ember még mindig másokkal s nem magával törődött. Állandó köhögés kínozta, láz gyötörte, de tettvágyát nem veszítette el. „Kertészkedek, próbálok színészeimmel, építke új színházat, viszem a házat, s esténként úgy hullok az ágyba, hogy egyszerre elalszom – írta Fesztynénak. – Egész nyáron csendben akarok maradni, sok még a dolgom, erőm meg kevés.”

Számot vetett azzal, hogy feladata több mint a még rendelkezésére álló idő. Hisz évszázados mulasztást akart pótolni, pusztuló osztálya hibáit helyrehozni. Hajtotta, ösztökélte a vágy, hogy a romlatlan lelkekbe ültesse az igaz művészet szellemét. Mert a megújulás zálogát továbbra is a magyar parasztságban látta. „A magyar paraszt alakja annyira emlékeztet az antik szobrok nyugodt méltóságára – állt egyik cikkében. – Van valami fenségesen egyszerű egy öreg alföldi telkes gazda nyugodalmas alakjában, amelyen keresztül szinte egy régi görög szobor körvonalaait életben, de azért nyugalomban véljük megpillantani.” (Magyar Szalon, 1887. 313–17. p. Justh Zsigmond: Jászai Mari) Változatlanul hitt abban, hogy a „hellenisztikussá nemesített” magyar parasztember jelleme lehet az arisztokrácia megroppant gerincének egyedüli támasza. Ezért kezdte meg mégis „Isten áldotta népe” számára egy görög színház építését, „mely olyan lesz, mint a régi színházak (szabad), de persze primitív eszközökkel.” (Justh Zsigmond levelei, 271. sz. levél Czóbel Minkának, Szenttornya, 1894. május 17.)

Bár a hideg idő még akadályozta Szenttornyára költözését, a darabok szereposztását tervezgette...

Miközben az építkezés rendkívüli gyorsasággal haladt, a „régie” üvegházi színházban május 20-án megtartották az első bemutatót, a *Botcsinálta doktort*. Ezzel együtt műsorra került a *Déliabáb* és a *Makrancos hölgy* egyik felvonása is. „A *Botcsinálta doktort* olyan hévvel és animóval adták, hogy a közönség majd megpukkadott nevetésben, a padok törtek és szakadtak, úgy hogy erősebbekkel kellett kicserélni.” (De Gerendo Antonia emlékezéséből idézi Konrády Gálos Magda, Színház történeti értesítő, 1954. 3. sz.) Az új évadra a játékos személyek száma negyvenre nőtt. A gányók valósággal versengtek a szerepekért. S akinek sikerült a játékosok közé kerülni, annak nevét szárnyára vette a hír, mert a parasztszínház ismertsége és népszerűsége egyre nőtt. Egy emlékező szerint nyolc kilométerről is eljöttek a nézők, az anyák elhozták csecsemőiket, és fegyvelmezten figyelték az előadásokat. A hazai és a nemzetközi sajtó is cikkezett a szenttornyai „kísérletről.” A Justh „által rendezett előadásokat most Groszmann Benő volt meiningeni udvari színész és jelenleg német hírlapíró több német lapban nagyon rokonszenvesen ismerteti – jelentette a *Szegedi Híradó*. – Közelebb angol és francia lapokban is ismertette az érdekes színház.”

A bel- és külföldi vendégek is megsokasodtak Szenttornyán. A június 10-i előadás éppen a vendégek jóvoltából alakult különlegesen, mert Justh és Czóbel Minka darabjai mellett a házigazda vendége, Helene Vacarescu román költőnő, partnerével, egy román fiatalemberrel eljátszotta a francia szalo-

nokban kedvelt divatos darab, A. Theuriet *Jean Marie*jének egy jelenetét. A bemutatott részletet június 29-én Justh parasztszínészei is előadták.

Június végére az amfiteátrum elkészült, és 24-én a *Délibáb* és a *Botcsinálta doktor* reprízével megnyílt a Körszínház. Megnyitásáról a *Szegedi Híradó* is tudósított. „A szent-tornyai parasztszínház (...) a paraszt szocializmustól forrongó Alföldön valódi kulturális missziót teljesített s közönsége és művészi erői is mindinkább megszapordtak.” (...) A színház „hasonló a görög amfiteátrumokhoz. Teteje nincs, hanem szép lombos fák borulnak rá. A színpad fél méterre van megemelve. Az öltözők s a kijáró ajtaját vörös szövet fedi. A nézőtér közepén a fal mellett van a páholy; (...) jobbról és balról széksorok. A fal mellett és a bejáróknál van az állóhely. Az előadás megkezdését a sűgő kopogással jelzi. (...) A felvonások közt egy orosházi cigányzenekar játszik.” (Szegedi Híradó, 1894. július 4.)

Egy másik lap, a Békés részletesebb írásban számolt be az eseményről. „Justh Zsigmond a kiváló író édesatyja pusztai szent-tornyai birtokán már évekkel ezelőtt színházat építtetett, melyben az alföldi parasztság egyik sajátos, de minden ízében eredeti típusa játszik részint külön e célra, az ő számára írt darabokat, (...) sőt – Shakespeare is. A lapok akkoriban sokat foglalkoztak a »szent-tornyai gányók« eredeti és speciális magyar művészetével, sőt külföldről is nem egy hírmeves színészkapacitás és kritikus kereste fel Szent-Tornyát, hogy tanulmányozza a magyar parasztságnak ezt a ritka fejlettségről tanúskodó szereplését. (...) Az új színház a Justh szent-tornyai kastélya mellett elterülő nagy park északi részén épült. (...) Hossza 12–20, szélessége 8–10 méter, fala 3 méter magas. (...) A megnyitó előadáson (...) Orosháza és környékének majdnem egész intelligenciája s mintegy 250 paraszt ember jelent meg, akik nagy gyönyörűséggel nézték végig a gányó művészet remekelését.” (Békés, 1894. július 8.)

Hajtotta, ösztökélte a vágy,
hogy a romlatlan lelkekbe ültesse
az igaz művészet szellemét.

Más leírásokból tudjuk, hogy a székek előtt két vörös szövettel bevont, patkó formában elhelyezett padosor is volt, s végüknél két-két rövid pad állt. A színpadot – melynek méretéről nincs megbízható adatunk –, nem választotta el függöny a nézőtértől. A színház homlokzati falán, ahol a főbejárat volt, négy dór oszlop tartotta az oromzaton lévő, díszes timpanont.

A színháznyitás alkalmából adott nyilatkozatában Justh Zsigmond a következőket mondta: „Hiszem és remélem, hogy nem-sokára megértenek engem és követni fognak. Követni fog arisztokráciánk és a nagybirtokosoknak egy része, mert előbb-utóbb be fogják látni, hogy a nép szórakoztatásával, lelki szükségleteiről tartozik a birtokos osztály gondoskodni s azt kielégíteni.” (Orosházi Újság, 1894. július 1.)

A Körszínház megnyitását követően már két helyen tartották az előadásokat, a Körszínházban és a használaton kívüli üvegházból kialakított Kisszínházban. A megerőltető munka megroppantotta Justh amúgyis gyenge egészségét, ezért kihasználva az aratás idejét, július 3-tól egy hónapig az előadásokat szüneteltette, és július 10-én elutazott. „Egyenesen Bécsbe megyek orvoshoz konzultálni, bajom annyira rosszra fordult” – tudatta Fesztynéval. Útközben megállt Szelestén és meglátogatta kastélyában gróf Festetich Andort, a Nemzeti Színház igazgatóhelyettesét, akivel feltehetőleg a Gányó Julcsáról is szót váltott. Míg ő távol volt, Szenttornyán Henczély Károly meg-

kezdte Plautusz *A kincs* című komédiájának betanítását.

A császárvárosból a hónap végén tért vissza fáradtan, betegesen, hogy a bemutatásra váró darabon az utolsó rendezői simításokat elvégezze. Augusztus 12-én „a kőszínház építési stílusának megfelelőleg egy görög stílusú latin színdarab *A kincs* Plautustól került színre. Az elég tágas színtér egészen megtelt a vidék minden rendű és rangú közönségével” – számolt be az eseményről a Békés. A prológból két nő, a dózsölés és az ínség megszemélyesítői, röviden előadták a darab tartalmát, majd következett maga a darab. „Az előadás dacára annak, hogy kevés próba után, először lett adva, meglepően sikerült. A görög jelmezekbe öltözött paraszt játékosok ügyes alakításai, a darab tartalmának hű kifejezése, a hallgatókra úgy hatott, mintha nem a magyar alföldön, de Görögország tengermosta vadregényes földjén látná ezeket.” (Békés, 1894. augusztus 19.)

A bemutatóra, Szenttornyára érkezett Jászai Mari is Rozsnyay Kálmán (Rozsnyay (Hoschke) Kálmán (1872–1948) Rövid ideig színész volt, majd író, újságíróként működött.) író kíséretében. Az előadás végén „a nem könnyen lelkesülő Jászai valóságos extázisban ölelte, csókolta a szereplőket – jegyezte fel Rozsnyai. – Színarany, ösztönös művészet volt, amit produkáltak.”

A következő nap a Kisszínházban Czóbel Minka és Justh darabjai mellett, egy-egy felvonást adtak a *Botcsinálta doktor* és a *Képzelt beteg*ből a környékbeliek részére. Mintha ezzel az előadással Justh meg akarta volna fricskázni orvosait, akik tehetetlenül nézték betegük egyre romló egészségi állapotát. A Körszínházban augusztus 25-én *A kincset* ismételték meg. „Tapsból és tetszésnyilvánításból a közönség részéről nem volt hiány. A szereplők egész fesztelenül mozogtak és ügyes előadásuk a kívánalmakat teljesen kielégítette. Az előadás ez évben az utolsó lévén, Justh az idén is, mint minden évben szép ajándékokat osztott ki a szereplők között.” (Békés, 1894. szeptember 2.)

Az *Album* 102. lapjára Justh saját kezével jegyezte fel: „augusztus 25-én az utolsó előadás...”

Kereszt Justh Zsigmond színházi páholya helyén – Molnár C. Pál rajza

1894 nyarán a Kisszínházban kilenc, az új Körszínházban három előadást tartottak kilenc különböző darabból: Molière–Kazinczy: *Botcsinálta doktor*; Czöbel Minka: *Délibáb*; Justh Zsigmond: *Asszony szava Isten szava, Siralomház, Hárman voltak*; Theuriet: *Jean Marie*; Shakespeare: *Makrancos hölgy*; Plautusz: *A kincs* (Színháztudományi Szemle, 16. szám, 1985. Konrádyné Gálos Magda: Justh Zsigmond Albuma)

..*fáradt vagyok s pihenni nem lesz rossz*

Augusztus végére Justh egészsége végletesen meggyengült. A száraz, meleg, poros alföldi levegő siettetta a tragikus kór, a tüdővész utolsó stádiumának eljöttét. Ő maga tudatában volt állapotának, beteljesülő sorsának. Ám még mindig nem adta fel. Szenttornyáról Párizsba ment orvoshoz, „*mert a magyarok (...) egy kicsit olyanok, mint Molière doktorai.*” (Justh Zsigmond levelei, 291. sz. levél Aggházy Károlynak, 1894.) De már maga is tudta, hogy közel a vég. Egy év alatt 12 kilót fogyott, állandó 39 fokos lázban égett, kínzó köhögés gyötörte, vért köpött s éjszakán-

ként álmatlanul, fuldokolva várta a megváltó halált, melytől nem félt. „*Láttam sokat, újat alig fogok már láthatni, fáradt vagyok s pihenni nem lesz rossz. Ott nem lehetek, ahol szeretek lenni, ahol talán még a halál se lenne nehéz. Csak legalább annyi irgalommal lenne irántam az isteni Gondviselés, hogy idehaza végezhetném be pályafutásomat.*” (Justh Zsigmond levelei, 302. sz. levél Rózsa Miklósnak)

A sorstól nem kapta meg ezt a kegyet. A halál Cannesban érte október 9-én, de porhüvelyét a szeretett szenttornyai földben helyezték örök nyugalomra „*a görög színházba, melynek közepén volt a sír megásva. (...) Azon a helyen, ahol Justh Zsigmondnak a páholya volt, ott most egy nagy megkoszorúzott kőkereszt áll, hirdelve, hogy a színház temetővé változott.*” (Orosházi Újság, 1894. október 28. Azóta a színházat lerombolták, és Justhot Gádoroson temették újra.)

Justh Zsigmond egyik vezéregyénisége volt azon kevés, másként gondolkozó, újat akaró arisztokratának, akik célul tűzték ki, hogy pusztuló társadalmi osztályuk hibáit helyrehozzák. Felismerték, akárcsak Hamlet, hogy „*kizökök az idő*”, de nekik sem volt elég erejük és lehetőségük „*helyre tolni azt.*” Idealista volt Justh? Álmodt kergetett? Lehet. De tetteivel ő is lerakott egy követ, s aki egy követ lerak, az már a jövőt építi.

Pósa Zoltán versei

Vérfarkas

Holttérbe kerültem
Vérfarkassá hültem
Vámpírrá hevültem
Abban a tévhitben
Hogy megmenekültem
De még életemben
Pokolra kerültem

A fiktív csúcsok vakréműlete

Borzalmas barlangok
Labirintusában
Menekülünk éjtől
Hajnalig a mából
Fiktív csúcsok felé
Nyomulnak és várnak
Nemlétező utak
Vonzanak lefelé
Feneketlen kutak
Mélyükön életem
Végem és kezdetem

A cél a keresés
A soha véget nem
Érő befejezés

Úrvacsora

Magamhoz veszem az ostyát
Átlényegül Krisztus testévé
Italom vérévé és én őáltala
Megistenülök Veletek
Eucharistiát kereső emberek
Kikkel együtt ettünk
Jézus Szent Testéből
Kikkel együtt ittunk
Krisztus Szent Véréből
Így mind megtisztulunk
Tanítványok vagyunk

Antimanipulátor

Mi sajnós arra is
képtelenek vagyunk
hogy saját magunkat
kézzel vezéreljük
és saját sorsunkat
is távirányítsuk
Uram a kezembe
adom önmagamot
hogy a legparányibb
jelentéktelenebb
helyzetben is Te dönts

Szeretettel köszöntjük a költőt születésnapja alkalmából. (A szerk.)

Virtuális időablakok

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

'56, *te suhanc*

Az *'56, te suhanc* című könyv az 1956-os Emlékbizottság és a Debreceni Művelődési Központ támogatásával, a Magyar Szabadság Éve elnevezésű programsorozat keretében 2017-ben jelent meg, elsősorban az 1956. október 23-a délutánján történt debreceni sortűzre emlékezve, amely először a forradalom történetében három áldozatot követelt. Ahogy a cím is utal a könyv témájára, a leginkább vizsgált korosztály azon magyar fiatalok csoportja, akik az 1956-os forradalomban részt vettek, vagy az 1956-os események által, főként tragikusan érintettek voltak. Rendkívül forrásgazdag és hiánypótló tanulmánykötetről beszélhetünk, hiszen az 1956-os forradalom és szabadságharc témájában 1956 és 2016 között megjelent játék-, tévé-, animációs és kísérleti filmeket mutatja be a legújabb elemzések alapján.

*Visszatérő témák a bemutatott
játékfilmekben a magánélet
és történelem összefonódása...*

Ez azt jelenti, hogy a könyv első része 24 játékfilm és öt animációs, dokumentum-, tárgyanimációs filmelemzést tartalmaz, kiemelt hangsúlyt fektetve az 1956-ban élt fiatalok életéhez, történetéhez kapcsolódó vonatkozásokra. 1956 eseményeiről ötven év alatt, 1956 és 2016 között 115 nagy-, és rövidjátékfilm, két dokumentum-játékfilm és 5 animációs film készült. Az ebben az időszakban forgatott fikciós filmek keletkezéstörténetéről, műfaji, stilisztikai és tematikai sajátosságairól is beszámol a könyv. A második rész 10 tanulmánya a korszakban vizsgált 1956-ról szóló, vagy 1956-hoz kapcsolódó játékfilmeket is rendszerezi, miközben említést tesz a korszakban megjelent többi műről is. A szerzők részletes biográfiája és egy 1956–2016 közötti, önmagában is értékes, 122 filmet felvonultató filmográfia zárja Szűk Balázs szerkesztő-író tollából. Fontosnak tartjuk a 22 szerző nevét itt megemlíteni: Bárdos Csaba, Beretvás Gábor, Benke Attila, Buka László, Csatári Bence, Forgács Iván, Galambos István, Gelencsér Gábor, Győri Zsolt, Harmat György, Hirsch Tibor, Magyar Evelin, Sára Sándor, Sepsi László, Seres Sándor, Szabó Elemér, Szűk Balázs, Tóth Eszter Zsófia. Szintén a könyv érdeme, hogy nem csak médiakutatók, filmelemzők, hanem történészek elemzéseit és álláspontjait is megismerhetjük a vizuális reprezentációkkal kapcsolatban.

Visszatérő témák a bemutatott játékfilmekben a magánélet és történelem összefonódása, a lelki, családi traumák és a kivándorlási dilemma. Ezen kívül szó esik 1956 utóéletéről és

a kivándorlók helyzetéről is. Legnagyobb előnye a könyvnek, hogy átfogó képet kapunk a különböző, egészen napjainkig készült 1956 ábrázolásokról. Ezáltal megérthetővé válnak a kádári puhadiktatúra alatt használt módszerek (kódok, szimbólumok, metaforák, parabolák) és a rendszerváltozást követően megjelenő 1956 interpretációk. Ahogy Hirsch Tibor is fogalmaz, ezeket a játékfilmeket tekinthetjük virtuális időablakoknak is. (Hirsch Tibor: Gyengék dicsérete (Gárdos Péter: Szamárköhögés, 1986) In: '56, te suhanc. 2017, 44.) Ezáltal betekintést nyerhetünk a korabeli közgondolkodásba, és felfigyelhetünk egyfajta fejlődési vonalra a magyar filmtörténetben, amelyet nem csak szakmai, hanem az újonnan megjelenő reprezentációs módszereket illetően is előrelépéseknek tekinthetjük.

A könyv szerint az 1990 előtti játékfilmek a későbbi 1956 filmábrázolásokat a Kádár-rendszer alatt átélt tapasztalat történettel és a forradalom emlékének őrzésével alapozták meg. A kádári diktatúra fokozatos „felpuhulása” egy időben zajlott 1956 átértelmezésével, mely folyamatot a könyvben szereplő játékfilmek kronologikus bemutatása is egyértelművé tette. A forradalom kommunikatív emlékezete elkezdett halványulni az 1980-as években megnyíló „időkapu” és az átmeneti időszak folyamán, míg az 1956 nemzeti mítoszképeinek megalakítása 1990 után szilárdult meg. Üzenetként fogalmazódik meg a könyvben, hogy a bekövetkezett generációváltás az 1956-os vizuális ábrázolásokban is megfigyelhető, miszerint időközben a reprezentációs eszközök és módszerek is módosultak. Műfajok keveredéséről beszélhetünk, hiszen a groteszk vígjátéktól a musical, könnyűzenei, Kádár-noir, realista alkotásokon keresztül egészen a drámáig, majd hogyanem minden művészeti ágba bemutatják az 1956-os forradalmat és szabadságharcot.

A könyv előnye, hogy több esetben is hoz nemzetközi példákat, megpróbálja a magyar filmtörténet 1956-hoz kötődő mozaikjait a nemzetközi filmtörténetben elhelyezni. Egy adott témáról több szerző is ír, aminek következtében több álláspontot is megismerhetünk egy filmalkotásról. A filmrendezők korabeli helyzetéről ugyancsak sok mindent megtudunk, ezáltal árnyaltabb képet kapunk a filmek háttérével kapcsolatban. A könyv több tudnivalót is tartalmaz a korabeli kultúrpolitikáról. Ezzel áll kapcsolatban, hogy a rendszerváltás előtti játékfilmek, parabolikus filmalkotások mögöttes jeleneit, jelentéseit dekódolnunk kell, melyre több módszert is ajánlanak a szerzők.

A második fejezetben szisztematikusan bemutatják az 1956-os eseményeket alapszinten nem érintő játékfilmeket, azonban a rendező személye, vagy a korszak miatt mégis felfigyelhetünk áthallásokra a szabadságharcra kapcsolatban.

Ezen kívül a Kádár-kori magyar filmgyártás szerkezeti struktúrájának alapvonásait is megismerhetjük.

A könyv több korszakolási tematikát is nyújt az 1956-hoz kapcsolódó játékfilmekhez, azonban ez csak különböző szempontrendszerek szerint (történelmi szempont, filmstílus, kódrendszer), nem pedig minden aspektusra kiterjedően lehetséges. Ahogy Szűk Balázs is ismertette a *Kultúra.hu*-nak adott interjújában, „A szimbólumok használata abban segítette a filmszeket, hogy közvetítsenek valamit, amit nem lehet kimondani”. (Tóth Eszter: '56, te suhanc, 2017. 11. 30. In: Kultúra.hu, <http://www.kultura.hu/56-te-suhanc>.)

I Ezáltal érthetjük meg, hogy az 1983-ban Sándor Pál rendezésében készült *Szerencsés Dániel* című filmben élénk táruló jelenetnek, a disszidálni készülő, mégis ünnepi hangulatban levő emberek *János bácsi a csatában* című dal éneklése közben, a menet elején megjelenő lyukas magyar zászlónak milyen mély jelentéstartalma van a késői Kádár-kor kontextusában. Nem véletlen, hogy a *Szerencsés Dánielt* 1981 után először be akarták tiltani, később a film nagyobbik felét ki akarták vágni, és a film eredeti plakátját, amely egy 1956-os magyar lyukas zászlót ábrázolt pedig be is tiltották. A könyv megszólaltat új kutatási területeket is, mint például az 1956-hoz kapcsolódó magyar zenetörténet, mely egy további kapcsolódási pontként jelenhet meg a korabeli és a mai fiatalság között. Ezen kívül a könyvben szereplő új témák a magyar filmekben megjelenő szovjetábrázolások, és a kulturális szimbólumok használata (Benke Attila, Szűk Balázs), amelyek által szeretné a könyv bevonni a kutatásokba az idősebb

korosztály mellett a fiatalabb generációkat is. A könyv jól mutat rá az alapvető reprezentációs különbségekre a rendszerváltás előtti és utáni 1956-hoz kapcsolódó filmábrázolásokban, hogy a bemutatott szimbólum-, és kódrendszerek miképpen alakultak át, vagy maradtak meg a Kádár-kort követő, 1989 utáni játékfilmekben.

A több helyesírási hiba és a többszöri átfedések, ismétlések ellenére is az *'56, te suhanc* egy jól felépített könyv, mely összegzi 1956, a kommunista rendszerrel szembeni ellenállás és a magyar filmalkotások kapcsolódási pontjait. A könyv érdeme, hogy összeköti a múlt ábrázolásait a jelennel, hogy felül-emelkedik a korabeli rendszer hibáinak ismertetésén és a rendszerváltás utáni '56-képeinket is racionálisan elemzi, értékeli.

Nem csak filmelemzőknek, hanem a korszak emlékezet-, kultúrpolitikájával foglalkozók számára is egy nagyon fontos mű, hiszen elolvasása által több magyar játékfilm is bekerül a köztudatba. Az egyre inkább feledésbe merülő virtuális időablakok 1956-hoz kapcsolódó elemzéseit a tanulmánykötet részben feléleszti, miközben egyfajta használati kézikönyvet ad az olvasók számára.

A könyv méltó emléket ad nemcsak a forradalomban részt vett személyeknek, hanem a szabadságharc emléket ápoló embereknek, filmrendezőknek, színészeknek és különböző művészeknek is. Nem véletlen, hogy Sára Sándor filmrendező, 1956 megelője, egy személyes, nyílt szöveggel járult hozzá '56 filmes emlékezetéhez.

BEDÓK PÉTER

'56, te suhanc – Az 1956-os forradalom és szabadságharc magyar játék-, tévé-, animációs és kísérleti filmek tükrében, Szűk Balázs (Felelős szerk.) Debreceni Művelődési Központ, Főnix Könyvműhely, Debrecen, 2017

Szűk Balázs

Lecke újból I.

- Mondd, ki vagy, hogy zavarod köreim?
- 301-es. Egy fázós kert a hazám.
- És te, hogy rám förmedsz dölyfösen?
- III/3-as. Poloskák testvéreim.
- Közöttünk sosincs már béke!
- Még megítélni mer!

Lecke újból II.

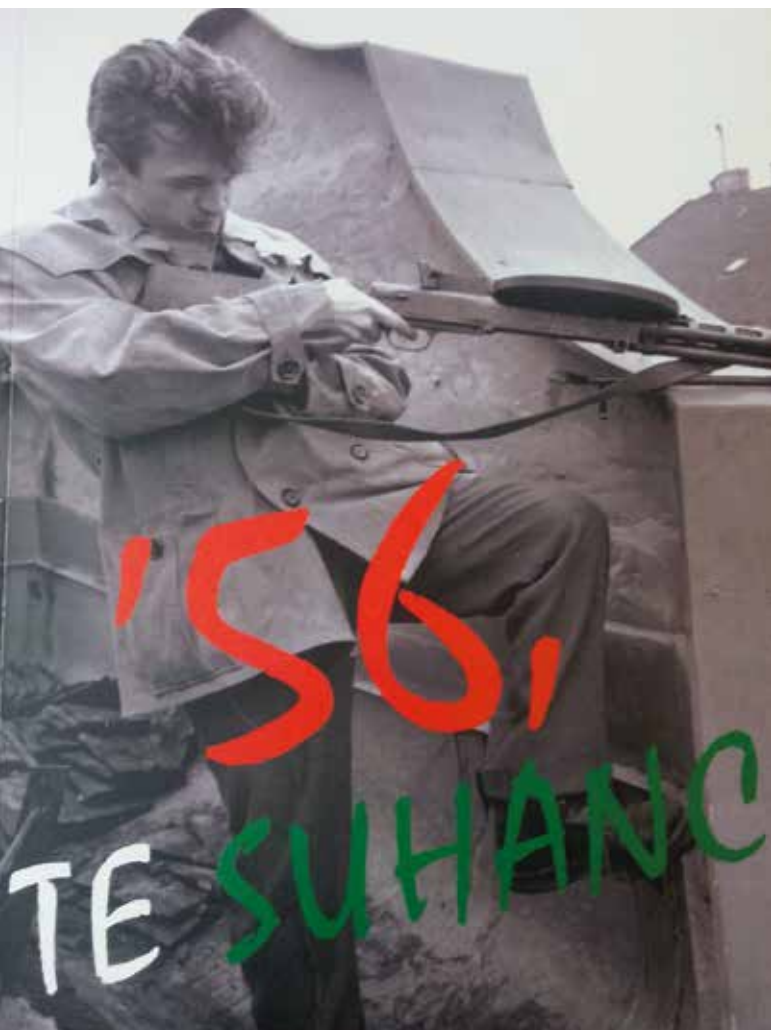
AVO; AVH; III/3-AS TISZT: POFOSZ-kodol?

ÁLDOZAT: Te már megtetted.

AVO; AVH; III/3-AS TISZT: Hogyan?

ÁLDOZAT: Nézz magad elé.

Kopjafás parcellámon állsz.

Sorskérdéseink a vers tükrében

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

Döbrentei Kornél: A harapófogó öblében

A haza minden előtt!

Kölcsey Ferenc

Thomas Manntól származik a mondás: eszmetörténeti szempontból az 1933 és 1945 közötti évek „morális jó idők” voltak, mert a jó és a rossz feketén-fehéren megmutatkozott. Minden rossz és alantas volt, ami a náciizmusért íródott le és történt, s minden jónak minősült, ami a náciizmus ellen hangzott el és hatott. Ilyen alapon 1989 óta is morális rossz időköt élünk. Az a történelmi-kulturális képződmény, amelyet a nagy német így szólított meg féltőn, a politikai gengszterizmussal szembeszállva: „Európa, vigyázz!” – ma Európa megszentelt értékeivel ellentétes úton halad. Az Unió vezető fórumán erkölcsi, kulturális és felvilágosult, civilizációs hagyományainkat veszélyeztetve segítik, sürgetik terjedni az európaisággal ellentétes erőket. Ady ma is mondhatná a tévelygő Európának: „Nyugat ellen Nyugatot hozz!” Napjaink semmiképpen nem nevezhetők morális jó időknek. Itthon a kilencvenes évek rablókapitalizmusának térnyerése óta kezdődött el a magyarság kollektív érzései ellen viselt hadjárat, a nemzeteszmény felrúgásának kísérlete. Ma nemzetközi tőzsdeguruk, politikai spekulánsoknak állunk az útjukban, nem az európai eszméknek, mint ahogy Ady látta száz éve.

Mindezek előrebocsátása nélkül nem szólalhatok meg Döbrentei Kornél nemzeti sorskérdéseket magával görgető költészetéről írva. Azon költőink egyike ő, akik a morális szempontokra kényesen képviselik az európai magyarság és a nemzet eszményét. A hatvanas évek közepén indult költő úgy dolgozta ki verseinek stílusát, hogy ezt minél hatékonyabban megtehesse. A legmerészebben eltérő stílusirányzatok összefogásával jellemezhető. A régi keresztény psalmusok, zoltárok, Balassi, a „Ne bántsá a magyart!” erkölcsi imperatívuszától a szabadságharcos Petőfiig, Ady Endréig, az istenes József Attiláig és újabb klasszikusainkig terjed ama hagyománykincs, amelyhez váltig ragaszkodik. Ennek elemei, jeladásai idézetekben, a meglepetésig újszerű képeket sarjasztó utalásokban és találóan időszerűsített szó-, illetve fogalomkapcsolatokban ragyognak ki költeményeiből.

Első számú mestere Nagy László volt az intenzív költői beszéd fölülmúlhatatlan művészetével, de Döbrentei valamiben nagyon is eltér tőle és más követőitől. Nagy László az ősi népköltészet motívumaival gazdagította költői képeit és alakította tagoló-mértékes ritmusát, s ezeket oltotta a modern angol, francia és más lírikusok látomásos, szurrealistikus művészi módszerébe. A népi nála nem föltétlenül jelentett egyúttal a 19. századi értelemben nemzetit. Költészete a más nyelven

született folklórból is táplálkozó, bartóki elvű, általános antropológiai jelleget hordozott. Nagy László és néhány anyaországi s erdélyi pályatársa műhelyében alakult ki az a nagyhatású irányzat, amely bartókiság néven remélhetően még sokáig élni fog, hiszen lehetőségei aligha kimeríthetők. A nemzeti jelleg Bartóknál sem állt ellentétben a modernséggel, ahogy ikercsillagánál, a nála hagyományosabb Kodálynál sem.

Döbrentei elementáris kifejezőereje és szenvedélytől fűtöttsége közvetlenebbül nemzeti alkatú és eszmeiségű, mint Nagy Lászlóé. Nem annyira szürreálisak az ő képei, és nem is annyira álomszerűek, mint a mesteréi. A népköltészetnek kevesebb nyoma van nála, mint a *Rege...* vagy a *Medvezsoltár* írójánál. Versei erős élettendületet fejeznek ki, akárcsak példaképének művei, s szintetikus ritmikájukban is van hasonlóság. De a tanítvány gondolat- és képzetársításait többnyire nyelvi analógiák, metonímiák, belső rímhangzatok hozzák

Döbrentei Kornél

A HARAPÓFOGÓ ÖBLÉBEN

Válogatott versek

1967-2018

PÜSKI

létre, nem víziók, álomképek. Nemzeti történelmünk kiemelkedő alakjai, jelképei, költészetünk és történelmünk legjobbjai állandóan jelen vannak látszólag szeszélyes, valójában sok irányból egy központba, a nemzeteszmebe tartó, tudatos aszociációs képsoraiban. A szó nem negatív értelmében „irodalombb”, mint Nagy László, akkor is, ha joggal írták róla, hogy valóságos képzuhatagokkal árasztja el az olvasót. Gondoljunk arra, hogy az 1945 után induló Nagy László finoman működő művészösztönének azzal az igényével lépett a pályára, hogy a velebéli magyarok, a történelem alá szorított, jogaitól egy évezreden át megfosztott kisbirtokos és szegényparasztok végre nemzetalkotó tényezőkké legyenek. Erre utal még a kései, *Az Országház kapujában*, 1946 című versében is, a még daliás idejét élő Veres Pétert emlegetve. Főként ilyen értelemben szinte páratlanul pompás nyelvéért, balladás, regőlő stílusával önkéntelenül is jellegadó magyar lelkületéért tartom nemzeti költőnek.

Döbrentéinek más utat jelölt ki „*sors, szándék, alkalom*” (Ady). Ő nem egy-két évig, mint útmutatója, hanem csak néhány napig élvezhette (félve is) ötvenhat őszén a nemzeti értelemben vett szabadság, az egyenlőség és a testvériség illatát, éppen csak tízévesen. A történelmi középosztály katonacsaládjának sarjaként a káderezés, deklasszálás, keresztényként a szovjet típusú, vezérbálványozó iskolai és közéleti szellem, a félelem és az osztályidegenség jutott osztályrészéül. A népi-be nem született bele – a gyökeres magyar középosztály gyermeke. Esmélkedő korában a hallgatás, a védekező reflexek folytonos készenléte s a hallgatás kínja nevelte. Költészete jórészt a kimondhatatlan érzelmek képekbe burkoltan is nyílt kifejezésére rendeltetett. Szabados életformában is kereste a kárpótlást a szabadság hiányáért. A veszélyek állandó tudata szorongásos hangulattal ellenpontozzák az erős önértetet, az erotikát is előtérbe helyező, nyomatékosított költői ént. Megélte a történelmet, a kort, a betiltott kereszténységet, az élet próbáit testileg-lelkileg, egészen a nyolcvanas évek végéig, a bolsevisták bukásáig. S azóta, ha lehet, még jobban: programosan, önképét a nemzeti költő eszményképére formálva. Verseinek robbanásszerű indulatkifejezése, zsúfolt, de célratoró képi fantáziája megkülönböztetett figyelmet érdemel. Vállalja szélsőséges, merész képzetársításait, mert gondolat- és képzetvilága mindig egy irányba koncentrálni nyelvi és vers-tani eszközeit.

Ami 1989 után jött, az sem a nemzeti szabadság felhőtlen élményvilága volt. Inkább az új, csak másféle nemzeti sérelmek, a régebbihez képest másféleképpen „tékozló ország” érzékelése és átvilágítása. Ezzel állította szembe szókimondó költői adottságait és az idők folyamán felgyűlt, kifogyhatatlan mondandóit idős korukban megalázott fölmenőiről, itthoni és külföldi szabadsághősökről, a szabadság hőseiről és mártírjairól.

Költeményeinek stílusa azért oly egyéni, mert mestereitől eltérően nemcsak szimbolista, szürrealista és expresszionista képekkel él, hanem sokban emlékeztet a futurista költők hatására, még az expresszionistákénál is dinamikusabb stílusára. De az aktivisták plakátszerű leegyszerűsítéseivel vajmi ritkán találkozunk verseit olvasva. Azt nemigen tűrte el a magyar költészeti hagyomány. A jobbakközül legföljebb Szabó Dezső prózájában vagy Kassák 1930 előtti verseiben fordul elő ilyesmi. Figyeljük, miként adja át a gondolatot a költő egyik képe a másiknak, noha a régebbi poétikák szerint nem lehet egy-

mással társítani őket: „*Ciánnal hajtott barackmag-hajóval a mélyben. / Fényévnnyi csíraárbc hegyén az ég eszelős / korongja forog, itt készül a testem agyagból*” (Naplövő, Tóth Bálintnak). A kozmikus nagy és a parányi dolgok egymás mellé állítva egy hajó alakú barackmagot rajzolnak ki a képzeletben, utalva a keserűmandula ízű sors mérgezettségére. Az „agyagműves” kép pedig a görögök emberteremtés-mítoszaira utal, Héphaisztosra vagy Prométheuszra.

Lehet, hogy a kamaszromantika vitte a pályakezdőt a tengerészeti főiskolára, lehet, hogy az osztályidegenség miatti kényszer. De a képzetfutam éppoly tisztán áll előttem, mint *A harapófogó öblében* címlapján megrajzolt költeményben a harapófogó „öblébe” zárt hajó. A futurizmushoz, mely egyszerre nagyon elvont és nagyon konkrét, azért érzem közelállónak Döbrentéit, mert amit a romantika, majd az expresszionizmus a végletekig feszített a képzetársításban és az ellentétek fokozásában, azt a futurista még meg tudja toldani valamilyen harsogó abszurditással, úgy, hogy még a groteskség terrénumára is behatol. A képzőművészetben effélén régóta nem akadunk fenn, de a magyar költészetben újdonság, s még van benne kiaknázni való. Döbrentéit ezt vállalja a modorosság kockázatával együtt. Ám sosem szakad el a nemzeti hagyománytól. Kívül marad az avantgárd alapelvén, a formabontáson. Amit tesz, építkezés, nem pedig bontás, rombolás. Rombolni a torz hatalmi politika légvárát, rombolja csillapíthatatlan hévvel. A náci és a bolsevista korszak után miért is érdemelne kíméletet az ideológiai imperializmus, tetszetősen mondv a politikai globalizmus. Világegység régóta létezik, szükség is van rá, mert a Párizsban őrzött méteres platinarúd vagy a greenwichi időmérés globális természetű, a világ közkinse, akárcsak Schiller és Beethoven *Örömdájája* vagy a *Harmadik Szimfónia* gyászzenéje. A mai politikai globalizmus azonban ártalmas multikulturalizmus, mely veszélyezteteti Európát, az emberiségnek ezt a két és fél ezer éves alkotását. Szent István óta a zsidó és görög kultúra, a római jog, a kereszténység és a felvilágosult fausti kultúra erős aranylánca köt minket Európához. Ennek nemzetközi írásbeliségébe latinul tudó krónikásaink, papjaink révén kapcsolódtunk be, s reformátoraink által tettük az isteni törvényt demokratikussá, azaz nemzetivé. A humanizmust világirodalmi rangra emelte

Költészete jórészt a kimondhatatlan érzelmek képekbe burkoltan is nyílt kifejezésére rendeltetett.

Janus Pannonius. A reformációhoz a Károli-féle magyar nyelvű Biblia lapjainak szárnyán emelkedtünk föl, és a magyar felvilágosodás művelőieért sincs szégyenkezni valónk Csoknainak és kortársainak köszönhetően.

Az európai műveltségű Balassi, Pázmány, Zrínyi szelleme ugyancsak jelen van a történelmi leckét is minden magyar-nak feladó Döbrentéi verseiben. Közvetve az is, hogy peregrinus íróink idestova négyszáz évvel ezelőtt észak-német és holland földön képezték magukat, s hozták el fejedelmi és nemesi udvarházainkba, parókiáinkra az európai műveltséget, a hozzájuk hasonlóan Erdélybe vezető utat járó cseh Comenius-szal és a német Martin Opitz-cal együtt. Berzsenyitől, Vörösmartytól, Petőfitől a 20–21. századi modernekig

(egészen Csoóriig, Nagy Gáspárig) vajon lehet-e vitatni költészetünk, irodalmunk európaiságát? Ha tisztán látjuk és értékeljük a költővel együtt a magyar műveltségnek ezt a nem egyetlen, de kiemelten fontos ágát? Kell-e bizonygatni, hogy aki az említett nagyjainkért perel, az az európai magyarságért emel szót?

I Döbrentei a történelem és a magyarságot megtartó művelődés élharcosai között más területeken is látványosan megkülönbözteti a becsést és a talmit. Erős hangon idézi meg a példamebereket, s kárhozzatja a ránk uszulókat. Az ősmagyar mondavilág honszerző és államalapító nagyjai éppúgy a költői szó reflektorfényébe kerülnek, mint a hétköznapi emberek közül kiemelkedő mártírok, a Mansfeld Péterek, a parányi, de zseniálisan csirázó, életművét ránk hagyó Gérecz Attila, a cseh és a magyar önkéntes mártírium aranybetűs nevei, a cseh Jan Palach, a magyar Bauer Sándor s a barikádok, utcai harcok diákként elesett hősei. A bolsevista berendezkedés áldozatai, közöttük számos egyházi ember, munkás és a törvényt megválasztott miniszterelnök, Nagy Imre mártírja. Az ötvenhatos forradalom utáni kivégzettek, Tóth Ilona és a többiek. A magyar és román történelmet egyaránt egyenesebb útra terelni képes szabadsághős, Tőkés László. És így tovább, a félig megvakított Sütő Andrásról a 2006-os szemkilövéseig, a szentül-naiv ötvenhatos lengyel véradóktól a magyarságukban, egzisztenciájukban naponta megsértett közmagyarokig.

Történelmünkben még mindig sok a fehér folt, és a költészet próbál elébe menni a múlt föltárásának. Igazságot tenni a legvitatottabb esetekben magam is sokszor csak érzelmi alapon, kielégítő adatokkal nem eléggé fölverte tudok. Mégis leírom: Döbrentei egyik történelmi alakunkról alkotott véleményét csak azért tisztelem, mert őszinte költői szóval hir-

deti, de a nagy felelősséggel terhelt államférfit, Tisza Istvánt jelenlegi tudásom alapján éppúgy nem tartom példamebereknek, mint Horthy Miklóst. Gondoljuk el: Tisza kétszeri kormányzása idején, a századelőn mindössze a lakosság 8–9%-ának volt szavazati joga. Ugyanakkor a hadra fogható férfiak közül milliónál is többen vezényeltek a frontra, ebből nyolcszázretet a halálba. Nem kétséges, aljas merénylők végeztek Tiszával. Nem tudható, mekkora hatékonysággal állt volna ellen a bolsevistáknak az 1919 eleji választásokon, ha nem gyilkolják meg, s mit tudott volna kiharcolni a Párizs melletti béketárgyalásokon. Károlyinál sokkal különb politikusi képességei voltak, de az antant elfogult ítélőszéke előtt ő a háború egyik (mi tudjuk: vonakodó, vívódó) kezdeményezője volt. De miért nem törekedett arra, hogy elszakadjon a Monarchia fő bűnösei, a Habsburgok birodalmától? Miért nem mondott le hadüzenet helyett? A kiugrást megpróbálhatta volna 1916-ban is, a sokszorosan rossz emlékü cs.-kir. halála után. Megtehetette volna, hiszen bátor ember volt: *Hungaria non coronat!* Dobta volna kesztyűként „úri becsületét” az új császár arcába. Volt még akkor erős hadseregünk is.

Ennyi vitával föltétlen tartozom a más nézetet valló, Tiszát „rendíthetetlen lovag”-nak nevező költőnek. De az olvasó szájízét ezzel sem akarom elvenni ennek a nagyon eredeti és nagyon időszerű, zordságaival – itt-ott humorával – együtt reménykeltő könyvtől, Döbrentei Kornél válogatott verseitől, tömény életműkivonatától. A válogató, Szakolczay Lajos értőn emelte ki a magyar sors költőjére legjellemzőbb verseket.

ALFÖLDY JENŐ

Döbrentei Kornél: A harapófogó öblében – Válogatott versek 1967–2018, Püski Kiadó, Budapest, 1918

Döbrentei Kornél

A Kozmosz sebe

Válasz a Móser Zoltán küldte lyukas falevéltre

A Az őszhatalmú időtől kihívó üzenet érkezett, sarjadás-erejű válasz rá a képzelet: kaptam egy talányos – virágtól, fától? – levetett, Biblia-lapok közt imádságossá aszalt, szívforma levelet: milliárdból egyetlenként önmaga, nincs hozzá hasonló, csak hasonlata, közepén viseltes úr a folt, mint szívburkon golyó ha áthatolt, szűziség szűk bejáratán ha átütött, miként csírapopja konok ősrögöt, megidéz ávosok vezényelte sortüzet – ő, ezek a ruszki tankok mögött lappangó vacak-bátrak! –, előtte még, hogy zárkamélyben csillagvizsgálója
a szabadságnak

csak kivágott-címerű zászló lehet,
s a magyar életfa lombjába vackoló Hold
nem éjszakát szül, virradat, amit kihord,
a vitorlát bontó Haza zátonyról nem zátonyra érkezett,
mert nem bitókról lopta le a kötélzetet,
e cirkli-terebélyű növényi seben
átduhhan a molekuláris tisztaság, mint a hó,
s a Szentlélek is átszáll könnyeden,
a Máriás lobogókkal suhogó,
bár bennünk minden pika a Kossuth-címerig ér,
eszünket búsítja eszme, de ereinkben felvidul a vér,
s újra kigyúl a fáklyaűzők,

mert az ország mégse a kárhozzat hona,
nem ferde gerincet sugall a dőlt keresztű Szent Korona.
Vagy csupán a férgek hada rágta ki az utat
a Nagyistennek, ki szánva minket ide néz, és sírva mulat,
mert csak Ő sejtí, mint dönti el,
szabadságunk annyi maradt-e még,
mint e lyukon át derengő kerek ég.

Megéledő konzervatív hagyomány

Olvasólámpa
KÖNYVEKRŐL, ÍRÓKRŐL

L. Simon László: Körbejárni a hazát – Esszék

A kortárs magyar esszéírás is keresi a megújulás lehetőségét. A nagy nemzedékek képviselői, jó tollú írástudók produkciói valahogy kikoptak az időből – szakmai kuriózumokká váltak –, mint Németh László, Szabó Zoltán, Márai Sándor művei, s olyan hazai nagyságok is kidőltek, mint Németh G. Béla, Domokos Mátyás, Görömbei András vagy Csoóri Sándor. Pomogáts Béla még áll a vártán, s újabb régi nevek tűnnek fel, mint Szakolczay Lajosé, Szörényi Lászlóé, Bertha Zoltáné, Kődöbocz Gáboré, Alexa Károlyé vagy Jánosi Zoltáné. A fiatalabbakat figyeljük, mint Pécsi Györgyi, Falusi Márton, Papp Endre, Zsille Gábor írásait. A névsorom némi elfogultságot tükröz, akik személyes vagy más okokból közel(ebb) állnak hozzám, s akiket jobban figyelek. Nos, ebbe a körbe tartozik egy általam jól ismert szerző, a negyvenet öt évvel elhagyó L. Simon László. Aki szinte szerényen, csendben lett az esszéírás ifjabb mestere.

Újabb kötete is bizonyítja: jó úton jár. A *Körbe járni a hazát* az ideai könyvhétre jelent meg, a K – a Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány – kiadásában. A szerkesztő Békés Márton volt, az előszót Schmidt Mária írta. A válogatásban korábbi publikációk is szerepelnek, de van benne eddig közöletlen írás is. Az előszóban találjuk a mondatot: „*Ez a kötet kötelekekről szól*”. Valóban, az író alaposan feltérképezi családjá múltját, gyerekkorát, s a számtalan, életre szóló élményt, amely szoros szálakkal fűzi őt Fejér megyének az ősök lakta vidékéhez, valójában a szülőföldhöz. De nem ragad meg itt: megszólal a politikus, a nemzetpolitika elkötelezettje, az irodalmár, a vérbeli esszéíró.

Az esszéírás rangját, becsületét mindenki elismeri, de nehezen tudja megfogalmazni a műfaj lényegét. Montaigne óta így van, aki az írásművészet csúcsaira emelte az egyéni hangú megnyilatkozást. A meghatározás csatáiban nem kívánok részt venni, de nekem is az a véleményem: az esszé az írói tehetség legmagasabb rendű terméke. Két dolog feltétlenül kell hozzá: szokatlan, meghökkenítő kontextusokat teremteni, és a hajdani bölcsességeket aktualizálni. Szerb Antal szerint kell a reflexió.

L. Simon mindkét tekintetben eredetien gondolkodó fő, akinek megvan az alapos tárgyi tájékozottsága is, hogy tudjon meríteni a rendelkezésre álló ismeretanyagból és a kivételes megfigyelőképessége által gyűjtött széleskörű emlékezésből.

A kötet első részében a kezdetekről kapunk képet. A *Gyöke-
rek* számba veszi a rá maradt örökséget. Például a szőlőgazdál-

kodás hagyományát. Ki gondolta, hogy a bölcsésznek, városlakónak készülő fiatalemberből – idővel – szenvedélyes gazdálkodó lesz. S így vall a megöröklött teendőkről: „*Örökség a föld, örökség a feladat, örökség a mások által megkezdett és befejezhetetlen élet is.*” A „*fehérboros vidék*” vallomásaiba belefér az egri bor dicsérete, az egykori uraságok mulatozása. Az *Új világ született* a déd-és nagyszülők világába enged betekintést. Ez a visszatekintés nem megy empátia nélkül, s L. Simonban megvan ez az adottság. Előkeresi a családi leveleket, fotókat, egyéb dokumentumokat, előkerülnek a megható sorok, amelyet dédszülsője írt a frontról haza, ezek az egyszerű, nagy hatású mondatok mély ragaszkodásról és felelősségtudatról szólnak. S hogyan lehetett a Nagy Háború szörnyűségei után újrajazdeni és folytatni a mindennapi életet? S a csapások sorát elviselni a második világháború után, amikor „megroppant” ez a vidéki középosztály – amelynek hanyattatásairól L. Simon

*...az író alaposan feltérképezi
családja múltját, gyerekkorát,
s a számtalan, életre szóló élményt...*

gyakran ír –, s elgondolkodik azon: ez a köznapi hősiesség tartotta fenn a hazát, azoknak a helytállása, akik a legnehezebb időben életüket is adták a földért, a szülőföldért. Az, *Akiknek megadta a sors* azokat a megrázó történeteket idézi fel, amiből drámai filmet forgathattak volna rendezőink. Ahogy írja: „*adósai vagyunk önmagunknak, felmenőinknek és gyermekeinknek.*” Az „*elmondhatatlan történetekkel*”. Az a bizonyos „*vidéki középosztály*” – több évszázados tradíciójával – fenntartotta az életet, épített, hagyatkozott, kiteve magát a sorsfordulók gunyoros fordulatainak. Van szemé az apróságokra is, mint ahogy ez a *Légy a mi érző meleg bőrünk!* című írásból kitűnik. Egy régi ágy, egy régi festmény a sárbogárdi református templomról, lelkes, aki arra kéri híveit, mondjanak hálát azokért, akik segítették az Istenhez való találást... És az úrvacsora klenódi-umainak nemes egyszerűsége. Az élet kis örömeinek számbavétele is megteremti a köznapi csodát. A *Körbejárni a hazát* – egyik legjobban sikerült írásmű. Amely fel tud emelkedni a gyerekkori élményektől – a legmagasabb szintű múltidézésig. A besenyőség a Simon családnak egy régi hagyománya, a származás, az ősiség számontartása is erősíti a kötődéseket.

Az apró pontok is jelentenek valamit: „Egyszer szeretném bejárni a hazámat, Lázár Ervin nyomán eljutni a legkisebb faluba is.” – írja a szerző. Ez a teljességvágy, ez a birtokbavétel, mely L. Simon ambícióit izgatja, hogy megismerje, magáévá élje a még ma is kínálkozó hagyományt. Ez vezeti tekintetét a hajdani boroskancsókra, melyeket már szinte szétmarta a hajdani gazdák bora. S ennek köszönhető, hogy a remek korsódísz a borítóra került. A disznótör ízes hangulatai után váltás: Bella kontextusok. A pályakezds néhány epizódja után előkerül a sárbogárdi-fehérvári költő alakja, aki lassan már helyi legendává vált. L. Simon találkozásai is furcsa volt: bárzongoristának nézte az akkor már ismert költőt. S a felnőtt már gyermekeinek adta tovább az *Áni-Máni* verseit. S neki jutott eszébe az agárdi irodalmi emlékfal elkészítése is, a Gárdonyi Múzeum fehér falán. Melyen már Bella István portréja, a kortárs irodalom halhatatlanság felé tartó alkotója is látható. Az örökség része az is, hogy L. Simon László majd tíz évig az Írószövetség titkáráként tevékenykedett, és első körben foglalkozott „vesztéseinkkel” (*A Styxszén túlra*). Az a bizonyos 2006-os év mély nyomot hagyott a lelkében, amikor oly sok neves írónk távozott az élők sorából. Számomra a dolgozatnak az egyik tanulsága: az értő, számon tartó szem, az íróközösséghez való tartozás megbecsülése, a folytonosság építésének megkerülhetetlen feladata.

A *Lírai vallomás* egy huszonöt éves cégről újra áttekinti azt a több generációs munkát, amit ma a szerző csinál, illetve kénytelen csinálni. Megfogalmazza a tételt: „Közép-Európában mi nemzedékről nemzedékre újakezdünk valamit, ami akarva-akaratlanul, sőt, gyakran észrevétlenül valamelyik elmenőnk életének és munkájának a folytatása.” A visszavezető úton sok csalódás, bántság érte nem csak őt, szüleit is, akik a Simon és Simon Kft-t létrehozták.

A modern gazdálkodás sok mindent másként csinál, átélte azt is, amikor az éretlen szőlőt leszedik, hogy a többi fürt szebb legyen. Ez még édesapjának is sok volt. S L. Simon elmondja: hiába minden lázadás, makacskodás, el kell fogadni a termelőnek a természet örök törvényeit.

A szakmai közösségek és kurátorok kapjanak nagyobb lehetőséget, pénzzel és felelősséggel.

Érdemes alaposan áttekinteni a *Hatalom – hitvallás – eszköz* című esszét – mely 2007-ben született, hisz azóta a szerző hatalomgyakorlási helyzetbe került, több poszton is –, hogy mennyire sikerült neki a meghirdetett elveket megvalósítani. Az „állam kultúrafenntartó szerepéről” sok vita folyt, a központból irányított módszertől a piacvezérelt közegig, de jó megoldás még nem igazán született. L. Simon próbálja ezt szisztematizálni, amikor különböző gondokra hívja fel a figyelmet. A társadalmi egyenlőtlenség növekedése, az önkormányzatok kivonulása a támogatásból, az értékek kiszolgáltatása a gazdasági csoportoknak, a pályázati rendszer anomáliái, a magán-mecenatúra hiánya, a túlbürokratizált apparátus. Nehéz volt eljutni addig a felismerésig, amely a művezetői felfogástól a menedzser típusú irányítási vezetett. A bonyolult kérdéskörnek csak néhány szegmensére térünk ki. A második Gyurcsány-kormány idején a bürokrácia egysze-

rűsítése együtt járt a kulturális járulék eltörlésével, amely mégis forrásokat jelentett a kultúra fenntartásában. Arra is felhívta a figyelmet, hogy miközben az állam az alkotások létrejöttét támogatta, nem fordított figyelmet a befogadókhoz, az olvasókhoz való eljutásra. Végül megállapítja: „a kulturális viaskodásban a hatalom csupán eszköz lehet és nem cél.” És egyik legfontosabb feltétel, hogy elfogadhatóan működjenek a dolgok: „nem csak egyféleképpen lehet látni a világot.” (Akkor, ott, ellenzékben könnyebb volt ezt kijelenteni.) Ám ma a támogatás része, az olvasókhoz, a befogadókhoz való eljutás. Ha más nem, ez biztosan az egykori kultúrpolitikus javára írandó. Az *Alkotás és befogadás* című írás már az aktuális teendőkről szól, hisz 2013-ban született. Megszívlelendő mondat az esszé elején: „Éppen ezért kell világhosszá tennünk és érvényesítenünk munkánk során, hogy a kultúra az a cél, amelyet a hatalomnak szolgálnia kell” Hát igen, értékpluralizmus – és értékkiegyenlítődség, tenném én hozzá – valóban szükséges volt az elmúlt években. S már látzanak az eredmények. A szakmai közösségek és kurátorok kapjanak nagyobb lehetőséget, pénzzel és felelősséggel. Kellene az új művek és azok eljuttatása a közönséghez. A kulturális bukás klebelsbergi víziója gyötörte a szerzőt, az NKA felelős vezetőjét, amikor sok lehetőség volt a kezében. Csak reménykedni tudunk, ez a sorvadásos „elhalás” nem gyötri már nemzetünket. L. Simon világosan látta ezt. Az *Irodalmi szervezetek szerepéről* című írásban a szerző visszamegy Kornisig, tőle veszi a feladatmeghatározást: „az irodalom művelésével a nemzeti öntudat kimunkálása”. Ezért kell a felelősségtudat és a megegyezés. L. Simon úgy látja: „Erős, a hangjukat hallatni képes szervezetekre lenne szükség, amelyekben nyilvánvalóan különbséget tudnak tenni a szervezet és egyes alkotók feladatai között.” Kornis szerint: „az irodalmi társulás nem annyit jelent, hogy lehetségesnek tartanók a kollektív szellemi munkát a költészet terén, a költői-irodalmi mű mindig az egyéniség legbensőbb magvának öntörvényű kivirágása, amely személyes szabadságot követel.” S ezt a hatalom képviselőinek tiszteletben kell tartaniuk. Ám ez a tisztelet megszűnik, ha a nemzeti hagyományokkal szemben nincs megértés, csak szétesés és cinizmus terjeng. L. Simon azt is megvilágítja, hogy már az elfoglalt pozíciókban milyen nehéz volt elfogadtatni valamilyen józan álláspontot, bent is, és az ellentáborban is. A felelősségtudat és megegyezés – ezek hiánya ma fájdalmasan bénítja le az alkotó energiákat. A válaszok kidolgozásával adós a szakma és politika egyaránt. Pedig aligha halasztható cél: „a nemzeti öntudat kimunkálása és életben tartása.” S ebből az irodalmi szervezetek sem maradhatnak ki. A Kulturális Európában a szerző hitet tesz európai identitásuk mellett, melynek a foglalatok elsősorban kulturális jellegű, a nemzetállamok létéhez köthető.

Fontos kérdéseket tekint a *Konzervatív politika – nyitott értékrend* című esszével jelezett fejezet. Érdekesek a szerzőnek a konzervatív krédó – hitvallás alapfogalmaival kapcsolatos nézetei. A konzervatív értékrend fenntartása, a hitelesség és szakértelem elismerése, elismertetése, a kommunikáció jelentősége, a civil kezdeményezések elismerése épp úgy fontos, mint annak a belátása: „a politikai konzervatizmus nem feltétlenül jelent esztétikai konzervatizmust.” A *Kommunizmus természetrajza* címmel írott gondolatok a levitézlett rendszer bűneit tekintik át. Elsősorban az erkölcsi megfontolások zárójelbe vételét. Majd a nyelv kiforgatását, amely együtt jár az elvont társadalomképpel, az egyéniség megtagadásával. Érdekes megfigyelés: a leszerpelt hatalmi gárda mennyire virulensen élt az adódó le-

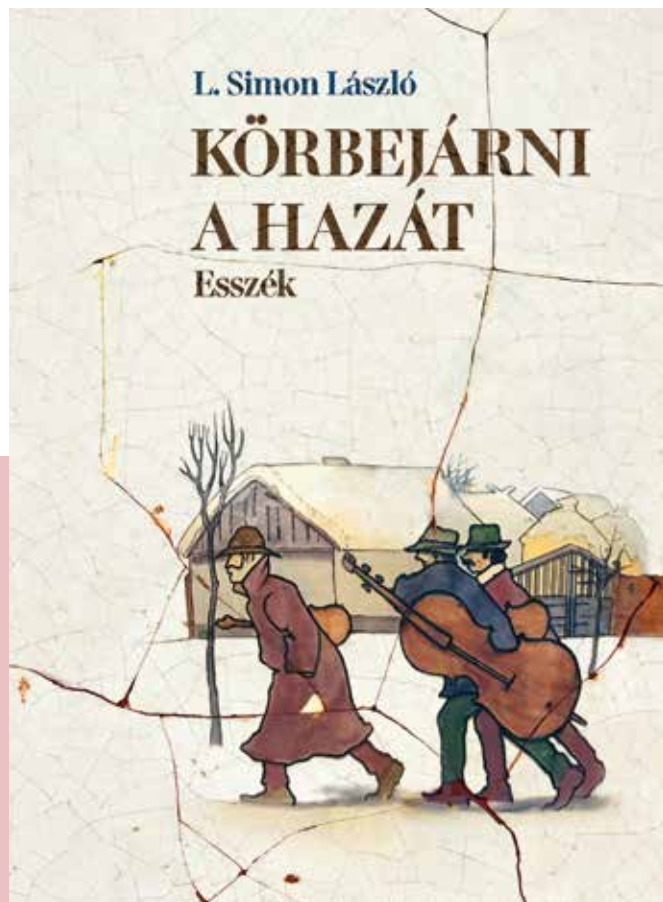
hetőségekkel, s megnyerte az átmeneti korszak „nyelvi háborúját”. A változás erőinek ebben az elfátyolozott nyelvi térben kellett megküzdeni a szavak valódi jelentéséért, a közös igazságért. A demokrácia valódi értéke a demokratikus kultúraépítés körülményeit vizsgálja, s ennek jegyében írja a szerző: „új polgári kultúrpolitika kell, aminek a zászlaján a következő fogalmaknak kell szerepelniük: minőség, szabadság, közösség, hagyomány, örökség.” A *Mi a magyar?* címmel írott szöveg a Műcsarnokbeli kiállítás megnyitója. A sok vitát kiváltó kiállításnak talán a végső konklúziói figyelmet keltőek. Minden műre szükségünk van, amely minél több magyarral érteti meg, amit Babits írt: „nemzet vagyunk, a szó régi, szellemi, jogi, erkölcsi értelmében, nem pedig faj a tülekedő fajok között... Nem átváltozásra, magukból való kikelésre van szükségünk. Inkább magunkhoz való visszatérésre. Magunkbaszállásra.” Széchenyi portréjában is új vonásokra figyel fel. Falk Miksa nyomán azt nyomozza, hogy valóban igaz-e, hogy nem szeretett senkit? Mások, mint Eötvös, azt hiányolta: nem szerették elegenden, elég intenzíven. Ezért tört össze, amikor nemzetünket súlyos teher nyomasztotta. Csoóri drámaterve sem valósult meg. De kimentett néhány mondatból L. Simon ezt idézi: „Az erős ellenáll, a gyöngye kétségbe esik.” S azt szűri le e tragikus sorsból: a nemzet életében az erő sem lehet meghatározó, sokkal „inkább a gazdag nemzeti kultúrára épülő, korszerű közösségi identitásé” lehet a főszerep.

Az Elődök tisztelete az egykori vármegyei élet politikai nagyságaira hívja fel a figyelmet. Nem kis része volt a szerzőnek is, hogy ma az egykori főispánok portréi díszítik a vármegye dísztermének falait. S visszakerült régi helyére az a kettőtört emléktábla is, amely az 1919-es februári eseményt örökíti meg, amikor Fejér megye Törvényhatósága ragaszkodását fejezte ki a nemzeti eszméhez, az egy örök és oszthatatlan magyar

állam területi integritásához. A Trianon utáni újrakezdések kiemelkedő egyénisége gróf Klebelsberg Kuno volt, fehérvári szobrának avatásán L. Simon mondott beszédet. Az avató kiváló alkalmat adott az írónak, hogy a politikus pályájára visszatekintsen. Kiemelte a ciszterciek iskolai hagyományát, s hogy „Klebelsberg életre szóló muníciót kapott a fehérvári iskolában”. Felidézte a szerző a gróf örökös sietését, azt, hogy nincs idő. Váratlan, korai halála igazolta ezt a természetét. De azért is hajtotta magát (és környezetét), mert „századokat késtünk”. Klebelsberg azt nyilatkozta egyszer – idézi L. Simon – „a kultúra hosszú lejárátú váltó.” Rövid idővel ez után Klebelsberg utódjának és követőjének, Kornis Gyulának is szobrot avattak a mai Csók István Képtár árkádjai alatt, Fehérvárott. E szobor avatóján is L. Simon László beszélt. Ez újra alkalmat teremtett neki a konzervatív politikai elvek megfogalmazására. Klebelsberg és Kornis is elítélte az öncélú doktrinárséget, s viszont ezzel szemben a „társadalmi-állami élet tapasztalataiból leszűrt cselekvési maximákat... a közösség érdekeit szolgáló célszerű gyakorlati szabályokat” kell figyelembe venni. A szerző arra is figyelmeztet: a két politikus idejében nem voltak ideálisak a körülmények. A vagyonosodás – erkölcs nélkül társadalmi igazságtalansággá fordul. Néhány következtetés a mai időkre: „Vagyis az anyagi helyzet és az »események vaskényszere« befolyásolja a kormányzati eszközválasztást...” S Kornist idézi: „minden sikeres eszköz egyszersmind politikai igazságszamba megy.” Az író arra is figyelmeztet, az ember akkor boldog, ha: „a maga lelki alkatanak megfelelő életet él és munkát fejt ki... ha bensőleg érzett hivatását kifejtheti és kiélheti. Ez napjaink... konzervatív politikáinak is erőt adhat az időnkénti féktelen támadások közepette.” Ez a lelki-szellemi felkészítés, muníció abból a tudásból származik, amelyet a két világháború jeles alakjai felhalmoztak, s ma feldolgozásra vár.

A kötet végén találjuk azokat az írásokat, amelyek az esz-széista személyes tájékozódásáról vallanak a művészet terén. A 2007-es *Fejér Megyei Őszi Tárlat* kapcsán kifejti a mai kiállítás-rendezés általánosan elfogadható elveit, figyelmeztet arra is: a mai esztétika „gyakorlatilag elvesztette objektivitását”. A befogadónak megadott szabadság lehet az a szempont, amit célul lehet kitűzni. A befogadói választások elősegítése. A lényeg a kassáki „kortárs” művészeti érték érvényre juttatása. Szó esik még Kozma Lajos modern villáiról, Kassák Lajos írói életművének szerepéről a *Magyar Műhelyben*, egy lengyel női művészcsoporthoz tartozó mezítelen produkcióiról. A zárógondolatokat a kormányozható léghajóval hozza elénk a szerző. Egy magyar találmány elkallódásáról szól a mese, Schwarz Dávid ötletéről, amelyet Zeppelin gróf valósított meg.

Amint az elején írtam: L. Simon kiváló művelője az esszé műfajának. Változatos témák, a családi múlt feldolgozása, személyes, politikai tapasztalatok teszik izgalmassá a kötetet. Különösen értékes vonulata a gyűjteménynek a két világháború közötti kulturális helyzet, élet bemutatása, az analógiák felmutatása, Klebelsberg és Kornis életművének aktualizálása. A hazai konzervatív gondolkodásnak van honnan merítenie, példákat, tekintélyeket, érvényes elgondolásokat. Azt szokták mondani, a nagyapák törekvéseit az unokák értik meg igazán. A II. világháború kissé eltorzította a nemzedéki váltás érvényesülését, de nem szüntette meg. L. Simon, mint kései, de nem elkésett unoka, valódi értékelője az egykori polgári hagyományoknak.

A nyitottság ereje

Sándor János köszöntője a Búvópatak születésnapján

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

„Akár egy halom hasított fa / hever egymáson a világ, / szorítja, nyomja, összefogja / egyik dolog a másikat / s így mindenik determinált.” – írta 1933-ban József Attila, de írhatta volna 2002 tavaszán is, amikor egy ország gerince roppant meg. Hogyan tovább? Tanácstalanul, magányukba zárkózva töprengtek milliónyian. De voltak, akik tettek is. Éltek Hegyi Béla szavával: „Ha sziget vagy, / magányos, / tűzd ki a lobogót: / Ide szigetek! / – szigetcsoport leszel.”

Csernák Árpád, Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas író, színművész kitűzte a lobogót. Megalapította a Búvópatakat, és társával: dr. Farkas Judit jogásszal, Gera Katalin szobrászművészzel, Csernák Bálinttal, Csernák Mátéval és Gerencsér Zsolttal elkezdte a munkát, elősegítve ezzel a keresztény-polgári értékrend megőrzését, terjedését és a hazaszeretet lángjának ébrentartását. Az Úr 2002-dik esztendejének augusztus 16-áját írtuk.

Tizenhat év telt el azóta, és a Búvópatak véleményformáló példakép lett, mert arra vállalkozott, hogy – mint azt dr. Farkas Judit főmunkatárs megfogalmazta – „a kortárs irodalom, a művészetek, valamint a hiteles történetírás és politológia eszközeivel szolgálja az igényes olvasókat, fölállva a nemzeti értékeket és a polgári esztétikai-erkölcsi értékrendet.”

Hit és bátorság kellett ahhoz, hogy 2002-ben, reményt veszített, vert helyzetben valaki ilyen célkitűzéssel kulturális és társadalmi havilapot alapítson. Csernák Árpádban mindkető megvolt, mert mint vallotta: „Nem szabad, hogy kihunyjon a fény tekintetünkben, hogy tompán, unalmasan liktessen a szívünk, nem vállalunk a »szürkék hegedősévé«. Érdekből semmit, félelemből semmit. Csak tűzből.”

Ám a jó pap nem játszik Jézust. Szolgálni akarja. Lao Ce mondta: „A bölcs, aki az emberek előtt akar járni, mögéjük áll.” Ezt tette Csernák Árpád is, amikor a tanácstalanok, reményt veszítettek mögé állt. Tehetséges alkotógárdát gyűjtött maga köré és útjára bocsájtotta ezt a polgári, kulturális és társadalmi havilapot. A Búvópatak ereje nyitottságában van, és abban, hogy nem „kiabál”, nem „haragszik”, nem „átkozódik”, mert szerkesztői tudják, hogy a lárma semmit sem jelent, csak az erő hiányát. Épp ezért „csak” példát mutattak és mutatnak egy elszürkült, idolk nélküli világban. Példát mutatnak és a magyarság legjobb hagyományait őrzik és ápolják, mert, – mint Bartha Miklós írta –: „A magyar történelmi nép. Nekünk család-fánk van. Nemeslevelünk be van vezetve Európa főkönyvébe. Véréünk ott piroslik a török és a német homlokán. Nekünk a hagyomány életerő. Ha bántanak jogforrás. Ha megtámadnak pajzs.”

Ma az egész világ tudja és vallja, hogy a sajtó hatalom. A Búvópatak szerkesztői és szerzői tudják és vallják, hogy felelős-

ség is. Tudják és vallják, hogy a MI többet jelent, mint az ÉN. „Nem önmagadé vagy, hanem a közösségé” – írta Kölcsey. És tudják: magyarnak lenni édes keserűség. Ezért tisztelik múltunkat. Nem átkozzák ki sámánjainkat, nem tagadják meg Mária országát, és nem nevezik svájci sapkának a Szent Koronát. Nem vagdalkoznak, nem játszanak kirekesztősdit, mert meggyőződésüknek tartoznak annyival, hogy higgadtan védik. Nem szállnak be a napi politikai iszapbirkózásba; a példa, a szó, az irodalom erejével formálják és ajándékozzák meg az embert.

Tizenhat év alatt a Búvópatak az egyik legjelentősebb magyar folyóirattá vált. Köszönhetően a legkitűnőbb alkotókból válogatott szerzői tőzsgárdának, az esztétikailag hibátlan megjelenésnek, az egyes számok egységes kompozíciójának, és önzetlen támogatóiknak.

*A Búvópatak ereje nyitottságában van,
és abban, hogy nem kiabál,
nem haragszik, nem átkozódik...*

Az én Istenem éltesse a 16 éves Búvópatakat, szerkesztőit, alkotóit, életben tartó olvasóit és a napokban szépkorúvá vált főszerkesztőjét: Csernák Árpádot.

Árpád 75 éves lett. Több mint félszáz éve ismerjük egymást. Engedjék meg, hogy most személyes hangon, emlékeimre támaszkodva köszöntsem őt, a színészt, az író, a főszerkesztőt, a Búvópatak spiritus rectorát, éltető erejű vezérlő szellemét.

„Az életnek nem célja, hanem értelme van” – írta Hamvas Béla. Árpád az élet értelmét kutatta, s így mindig meglegelte célját is. Szobám falán lóg Árpád egyik premierajándéka, egy ikon másolata. Szent György a sárkánnyal. Hátlapján egy „Csernák fragment”: Árpád négy részre vágott arcképe.

Erről ismét egy Hamvas idézet jut eszembe: „Csak az én hal meg. Aki énjevel él, halálával él.” Ez a darabokra tört arckép árulkodik színészi alkotómódszeréről. Minden alakításához megsemmisítette, darabokra törte önmagát, megszűnt mint „én”, hogy „ők”-ké válhasson. Így születtek kitűnő alakításai: Shakespeare V. Henrikje, Witkiewicz Anya című darabjában Leon, a fiú, az Adáshiba Imrusa, a Marat halála öltönyös bürokrátája és még számtalan remekbe formált színpadi jelleme. Ehhez azonban alázat kellett. A színpadi alázat nem megalkuvás, nem önbecsmérlés, hanem a cselekvés alapelve. Az ember-szeretetnek az a legmagasabb foka, amely már maga az önzetlenség. Ő ennek birtokában van. Hitt abban, hogy nem céltalan az önlemondás, mert az önlemondás teszi a dolgot társadalmivá.

Csernák Árpád minden hőst, mint önmagát szemléli és sorsukat megszenvedi. Lét és nemlét, tézis és antitézis, valóság és álom színes szálaiból szövöi történetei szövetét. Feszés, végtelenségig letisztult mondatai józanságra intenek, önvizsgálatra készítetnek.

Csernák Árpád minden tette a közösségi emberről tanúskodik. Ha nem ijednek meg a szótól, azt mondanám: „közszolga” ő, aki nem vonul elefántcsont-toronyba, köztünk él, és az a dolga, hogy reményt adjon nekünk. Tegnap értünk ját-

szott, és értünk ír ma, mert vallja, amit Saint-Exupery így fogalmazott: „Embernek lenni pontosan annyit jelent, mint felelősnek lenni. Érezni, hogy a kővel, amelyet elhelyez, a világot építi tovább.”

Áldjon meg az Isten, Árpád! S mivel II. János Pál arra tanított: „Ne szabjunk határt az isteni gondviselésnek”, csak azt kívánom, hogy még sokáig rakosgasd köveidet a jövő falába, írd, szerkessz lapot családod, barátaid, olvasóid épülésére és örömére.

Elhangzott: 2018. augusztus 29-dikén, Kaposváron, a Búvópatak-esten.

Andrzej Stasiuk

A vad

Késő délután volt, már nem kellett volna útnak indulnom, de megtettem. Felpumpáltam a hátsó kereket, és belöktem a bringát. Úgy mentem akkor is, mint ahogy szoktam: le az országútig, ott balra a falu széléig, aztán hajrá a Zawoja felé. A köveken át lehetne tolni a biciklit. Rég nem esett, sekély a víz. Az utolsó ház is a hátam mögött volt már, előttem pedig a kiürült völgy. Nekirugaszkodtam lapos, sima szakaszának, de máris lassítanom kellett, mert balról, a folyón túlról hangos, csaholó kutyaugatásra lettem figyelmes. Akkor ugatnak így, amikor nyomon vannak, vagy már be is kerítették a vadat. Janek kutyaí! Janek tíz-húsz tehenet tart, ezek itt legelnek mindig azon a széles síkon, melyet az erdő zár le, szóval az ő kutyaí lehetnek, gondoltam. Ledobtam a biciklit, átvágtam a folyón, és már ott is voltam a mélyen fekvő, nedves réten, a fűzfák között. Háromszög alakzatban álltak, és ugattak azon a sajátos, sem csaholásnak, sem szűkölésnek tisztán nem nevezhető módon, amiről beszéltem. Lábuk szinte leszögezve; folyton nekilendültek a háromszög közepe felé, de mintha csak kötél húzná vissza őket, vagy láthatatlan falba ütköznének, nem kerültek előbbre egy lépést sem. Vagy mintha a levegő rugalmas lenne előttük, s visszapattannának róla. Három fekete, feldühödött keverék kutya, termetre alig kisebbek, mint egy német juhász. A háromszög egy-egy oldala öt vagy hat méter hosszú lehetett. Ennek a geometriai alakzatnak a közepe felé rugaszkodtak el, de azonnal vissza is hátráltak. Hörögve, viczorogva, földhöz lapulva.

Ott állt középen. Sötétvörös, pettyezett, mozdulatlan. Néhány centiméterrel magasabb náluk. Karcsú, királyi jelenség. Hiúz. Néha mozdult egy leheletnyit, csak hogy mindhárom szemmel tarthassa, ami nem volt egyszerű, mert valamelyik mindenképpen a háta mögé került, a holt térbe. De eme mindenkor harmadiknak a mozdulását az ösztöneivel kísérhette, mert egész idő alatt a háromszögnek pontosan a közepén állva egyik kutya, egyik ellensége sem került közelebb hozzá. Viszonylag távol álltam meg, mintegy tíz méterre tőlük, vagy talán kicsivel kevesebbre. Természetesen észlelte ezt, de nem tett egyetlen ijedtségre valló vagy elsietett mozdulatot sem. A ragadozó, aki talán életében először látott embert, nem ijedt meg, és meg sem lepődött. Szép volt. A lenyugvó nap rávetülő fényében élesen rajzolódott ki testének minden kis részlete. Viszonylag kis méretű koponyájához képest nagy, álmodozó szeme. Törzse kicsiny, törekeny, ám mancsai annál hatalmasabbnak tűntek. Tett néha egy fél lépést egyik vagy

másik kutya irányába, mintha eltökéltségüket tesztelné, bátorságukat, vagy egyszerűen csak provokálná őket egy elharmarkodott mozdulatra. De ezek valóban csak fél lépések voltak. A kutyák pokolian acsarkodtak, őrjöngtek és jajgattak, előretörték, de rögtön visszadobta őket a láthatatlan pajzs. Közöttük az energia tökéletes felhasználásának rendíthetetlen mestereként állt ő. Mintha pontosan ki lett volna számolva fejében minden kalória, minden másodperc-töredék és minden centiméter, hogy uralhassa a helyzetet. A hiúz gyenge futó. Hamar kifárad. A kutyák pedig falkában, futva támadnak, futva ölnek. Ha menekülni próbál, valószínűleg veszít. Honnan tudta ezt? Nem tudom. De úgy tűnt, tisztában van mindennel. Ott állt aranylóan az aranszínű sugárzásban, valahogy maga is sugározva, a vége felé járó nyár lassan sűrűkölő zöld háttérében. Mikor a kutyák hangjukat vesztve elnémultak egy pillanatra, hallani lehetett egy mély, monoton morgást. A hang az ő testéből jött, a végső határig feszült hús hangja volt.

Végül az egyik kutya támadásba lendült. Elképzelhetetlenül gyorsan történt az egész. Nem volt időm észrevenni, hogy mikor. A másodperc töredéke alatt a hiúz a földre került, hátán fekve, mellső lába karmaival húzta a kutyát maga felé, miközben a hátsó lábak karmaival a hasát igyekezett föltépni. De a másik kettő is támadott, és máris egy fekete-vörös

gombolyagot láttam forogni, tekeregni a lapulevek között. Néhány másodperc elteltével a ragadozó ismét mozdulatlanul állt, és a félredobott kutyák hasukkal a földhöz lapulva feküdtek. Lihegve, kifordult nyelvvel. Rajta nem látszott semmi. Már megint a távolságot, az erejét és a másodperc töredékeit látszott méricskélni. Mint egy meleg, élő gépezet. Csak pár lépés távolságra voltam tőle, de egyáltalán nem számítottam neki. Hosszú percekig figyelhettem a vad, szabad állatot, talán mondhatom így, szabadságának és vad voltának tetőpontján.

Végül kezdett már tudatára ébredni győzelmének. Sietség nélkül hátat fordított, és elügetett a bozótba. A kutyák egyébként azonnal utána lódultak, megpróbálták utolérni a folyó kihalt medrében. Ekkor megint mozdulatlanra dermedt, és várta a támadást. Egy pillanatra szem elől tévesztettem az állatot. Majd ismét meghallottam azt a mély, a húsból ma-

gából felhangzó morgást, a növények fölött fröccsent a maradék víz ezüst anyaga, az egyik kutya feljajdult, aztán minden elhallgatott. Odanéztem. A hiúz éppen fordult, és ráérősen kapaszkodott föl a túlsó partra. Az aranybarna jelenség eltűnt a lapulevek és a menta sűrűjében.

A kutyák alig éltek. Kóvályogtak a holt mederben, és hasonló csúszva lefetyelték a zöldséget. Pofájukon kifejeztelen kimerültség. Az egyik vérzett. Leszakított füléből folyt a vér. Egy másiknak a hátsó lábából szivárgott.

Meddig tartott ez az egész? Öt percig? Hétig? Olyan volt, mint egy álom. Szép és kegyetlen. Korábban soha nem láttam még vadállatot háziállattal mérkőzni. A fáradt kutyák rezignált, emberi arckifejezéssel bámultak rám. Én meg a hiúz testének lángszínű aranyát követtem a tekintetemmel, míg el nem tűnt a zöld ágak között.

Fordította: BERG ÉVA

SARUSI MIHÁLY

Megcsapoltuk a szovjet csatornát

avagy Sitinkir, meg a népi ellenállás

R – Rászálltunk a szovjetek sávjára, úgy megzavartuk őket, hogy azt hitték, itt vannak az amerikaiak!

Ha nem is így, de majdnem.

Cimborád 1965 ősztől volt két évig katona. Ráfos, azaz rádiófelderítő, még pontosabban katonai felderítő.

– II/II-es.

...volt, mondja.

Hogy meglepődjünk.

Ha ő ezt akkoriban mondta volna...

Ha mi ezt tudjuk!

Mármint hogy mi az a II/II.

Katonai felderítés? Ajaj.

Még jó, hogy nem pógári. (Ne adj' Isten népi.) (...nemzeti.)

– A II-es csoportfőnökséghez tartoztunk.

A világhálón leled a pontosítást: MNVK 2. Csoportfőnökség (Felderítő Csoportfőnökség)...

A Bakonyban azon a szép tavaszi (őszi?) – nyári? téli? – (ki tudja már, mikori) napokban NATO-hadgyakorlatot hallgattak le. A BRG világszínvonalú rádiófelderítő készülékével, amely a Föld-kerekségen egyedülálló volt.

– A katonai attasék kémkedtek, mikor lesz hadgyakorlata a NATO-nak. Milyen fedőnéven, mely országok vesznek részt, hol... Ezeket kaptuk kintről. A mi feladatunk, hogy ezekkel a készülékekkel felderítsük, például ha egy amerikai repülőgépanyahajó megmozdult, mi azt már levettük.

Nyilván a Földközi-tengeren, Olaszország felől. Mert hogy minket a taljánokkal állítottak párba a keleti-nyugati seregeket saktáblájukon tologató moszkovai és vassingtoni bi-

tangok. (Mára az is kiderült, hány atombombát szántak a kedves NATO-fiúk kis – nemdebar kies – hazánknak (illetve hazánkra).) (Meg hogy hol rejtőztek hegyeinkben a Nyugat-Európára irányított muszka atomrakéták.) (Az tette volna be a kaput(t)!)

Mi az nekik, pár millió halott... Míg ők atombunkerban... keverik tovább a paklit.

– Kézi és gépi távirón megtanulhattuk a négy fajta adás-módszert. Az egyik a morze volt. A másik a vibroplex: jobb, bal, rövid, hosszú. Az amerikaiaké: gyors! És rafináltak voltak, megtréfálták az oroszokat. Kivéve minket! Megtanultuk a NATO-betűzést... Mi gyorsabban vettük, mint a hivatások. Kódokat adtak le; mi tudtuk, mit takar. Vagy: a kiskatonák pletykáltak, mit ettek, ittak, csináltak... Továbbadtuk és abból összerakták.

Mint az III/III-as testvérszervezet a mirőlünk szerkesztett „semmitmondó” jelentésekből a mégiscsak fontosakat.

– A Varsói Szerződés hadgyakorlatán le kellett hallgatnunk a mienket, hogy ellenőrizzék őket. Lehallgatáskor bekapcsolva voltunk a központtal. Csak a hivatások beszélgetéseit adtuk le, őket vitték továbbképzésre: „mozigépész-tanfolyam”-ra. Így hívtuk a büntetőzászlóaljzat, mert megnevezni veszélyes volt.

– A feladat: rádió, kinti iránymérővel tartottuk a kapcsolatot. Három helyről... Ahol találkoztak (a vonalak)... Kintről megkaptuk, mely hullámsávot használják, a hívójelüket... Ráhangolódunk, és például így találtuk meg a keresett hadihajót.

Ott a célba vett akármí?

– A Bakonyban volt egy gyakorlat. Próbariadó! Kivonult az egész rádióföldérítő zászlóalj, és érzékeltük, hogy fónián (beszéddel) tartják a kapcsolatot a ruszki kiskatonák.

Fónia: rövidített jelbeszéd? Inkább kódolt szöveg.

– Kevés orosz tudásunkkal, de annál nagyobb szakmai tudással, beléptünk a forgalomba, megfigyeltük a módszerüket. Hangszín, gyorsaság..., és beszéltünk a forgalomba.

Oroszul? Amikor alig tudtatok a nyelvükön.

Bár a Szovjetunió megannyi nemzetiségének köszönhetően lehetett ott időnként bábeli zűr és zavar is. Legalábbis nem meglepő, ha valaki nagymagyaralföldi – avagy túladunai – módon ejti a muszka szavakat!

*Én annyit tudtam oroszul,
hogyan be tudjak lépni.*

”Mire észrevették, már ki is léptünk.

– A szakasznál volt, aki hét nyelven beszélt! Éppen akkor tanulta a kínait. Én annyit tudtam oroszul, hogy be tudjak lépni. Mire észrevették, már ki is léptünk. Lehet, hogy bemérték, de akkorra már a laktanyában voltunk. Ha érdeklődnek, nem tudnak megtalálni bennünket. Azt hallottuk, hogy *Jobtvoj maty!*

– Majd a laktanyából folyt a szórakozás. Újra beléptünk a forgalomba. Megváltoztattuk a hangszínt, a gyorsaságot, hívóneveket... Viszonylag rövid időn belül észrevettek bennünket, a „diverzánsokat”. Hanghordozásukból megértettük, hogy tudnak rólunk. Arról beszéltek, hogy mit csinálnak... Kiléptünk. Ha nem volt üzemben, nem találták meg. Ma megtalálják akkor is, ha a készülék nincs üzemben.

– Folytatjuk, mondtuk, de nem lett belőle semmi. Ehhez helyet kellett volna változtatni. De katonák voltunk, nem mehettünk! Ha háború alatt nekünk ilyen lehetőségünk lett volna, megnyerhetjük volna a világháborút.

Hogy a csudába ne.

– Megcsapoltuk a szovjet csatornát!

Ők már csak ilyenek voltak.

– Nem volt nagy ügy, de megleptük őket, azonnal frekvenciát váltottak, hívó, jelszó... Sejtették, hogy valaki szórakozik velük. Akkor jött a *jobtvojmaty!*

Sorállományú század sosem volt kiváló, csak ők. Maga szakmunkásként a törzsőrmesterségig vitte. (Obsitosként meg már alhadnagy?)

– Kikittattuk a rádiót, még az akkut is kivettük. Búcsúzás-kor a ruszki nagyon káromkodtak! Abbahagytuk.

Ruszki, ruszki, és a szovjet hol maradt?

Ha kiderül, több év büntetőzászlóalj... (Addigra a bátyja, aki meg katonaszökevényként kerülhetett volna ugyanoda, már szabadul, ha addigra ki nem menti magát a néphadseregi bajból. Pl. úgy, mint a *Kukkerlítás* című beszélyünkben!)

– Futkosó, ahol találkozhattunk volna.

A futiban... Nincs az a pénz!

– Egyetemi előfölvételisek közt én a nyolc osztállyal... Műszaki tudást követeltek, én az ellenállást sem értettem... Aztán amikor egyszer fölsorakoztunk, jött a parancsnokunk:

– Ki a 113-as?

Jelentkezett.

– Maga?...

Meglepedt. Gyakran megfenyítették, innen ismerte a nevét.

– Ha valaki még egyszer szidni meri!...

Mert ő volt a legügyesebb.

Amikor leszerelt, hívták a MAHART-hoz. Tán jobban járt volna, bejárja a világot.

Otthon várta egy kislány.

Géptávírójuk, tizenkét sáv magnójuk volt...

– Német, osztrák: nem tudtuk a kódjeleket! Az olasz nyíltan adott.

Járókeretét kéri. Ki kell mennie.

Eszerint a 113-as és csapata visszanyert volna nekünk mindent!

De mindent.

...A Kárpátokig?

Adtunk a NATO-nak, meg a Varsói Szerződésnek...

„Varsó”, „Észak-atlanti”...

No meg: BRG. Jó, hogy nem Csepel Művek. Ganz Villamosági.

Budapesti Rádiótechnikai Gyár. Ez is, volt-nincs? Vagy csak más néven – más kezébe juttatva – folytatja? Máshová szállítván a hasznoskát. Nem talicskával, hetente aranyvonattal. „Világszínvonal”. VSz.

Ne is emlegesd! (A VSz-t.)

Pajtásod legyint. Hol van már a.

Ha a magyar fiúkon múltott volna...

Még hogy a BRG! De ők.

A mieink.

Lajtán innen, Lajtán túl. (Hol a kurta farkú malac tőr...)

– Hány János...

Ő igen, de mi!

Mi, mi.

– Nyugodtan szólíts *Sitinkirnek!*

Belépett a hun egyházba, s követelik a hun kisebbségi jogok – önkormányzat stb. – megadását.

Huj, huj, hajrá!

Ha ők ezt a BRG-készüléken világgá kürtölhették volna...

Ti-ti-ti-tá-tá-tá-ti-ti-ti!

Ha igaz, az Úr 1967. – az ördög ki tudja hanyadik – évében.

Hány Feri meséli.

Búvópatak

Polgári, kulturális és társadalmi
havilap – www.buvopatak.hu

Alapító, főszerkesztő: CSERNÁK ÁRPÁD

Tervezőszerkesztő: CSERNÁK BÁLINT

Főmunkatárs: FARKAS JUDIT

Olvasószerkesztő: Tamásné Horváth Katalin

Munkatársak: Lukáts János, Németh István Péter,

†Papp Árpád, Sarusi Mihály, Szutrély Péter

Nyomdai munkák: Pethő Kft, Kaposvár, Fő utca 57.

Felelős vezető: Pethő László

Sokszorosítás ideje: 2018. október, sorszáma: 10/2018

E-mail: posta@buvopatak.hu

ISSN 1588-9335

Kiadja: BÚVÓPATAK ALAPÍTVÁNY

Kaposvár, Somssich P. u. 11–13. I/12.

A kiadásért felelős: Csernák Árpád

A Búvópatak Alapítvány számlaszáma:

10918001-00000012-93920004 UniCredit Bank Hungary Zrt.

IBAN szám: HU62 – BIC (SWIFT kód): BACXHUHB

Török II. – Budaházi Tibor festménye

Kapható az újságárusoknál

A *Bűvópatakot* 2018-ban ismét keressék az újságárusoknál!
A lap éves előfizetési díja 5000 Ft. Megrendelhető
az impresszumban olvasható elérhetőségeink valamelyikén.

TÁMOGATÓINK

